

תשובת שאלה

בירורים בדרכי תשובות ושאלות

יוצא לאור לכבודו של

הרה"ג מיכאל שמואל בלייכר שליט"א

במלואת לו שבעים שנה

לאזי"ט

רפאל שטרן

בית ועד לתורה גבעת שמואל

טבת תשע"ג

(לא מיועד למכירה)

לעילוי נשמות

אמו"ר הרב משה (ב"ר אשר ישעי'ה וחיה

לאה) שטרן ז"ל

נלב"ע י"א טבת תשע"א

אמו"ר נחמה שטרן (בת ר' בן ציון ורחל

יהודה)

נלב"ע כ' סיון תשע"א

ת.נ.צ.ב.ה

בס"ד

וכתוב בתשובת מהר"י מינץ סימן ט"ו דהמנהג לומר
להם הטעם שמפני מה הוא מקל לו כדי שלא יתמהו
למה אוסר לפעמים ולפעמים מתיר (ט"ז יו"ד ז"ב ס"ק
כ"ב. וכ"כ בפמ"ג בפתיחה כוללת, סדר א' אות ח').

ריבוי השיטות והמנהגים, פעמים שמביא את האדם לידי מבוכה
כיצד לנהוג. כשהוא רוצה לשאול שאלה הלכה למעשה, הוא נבון
את מי ישאל. האם מותר לו לשאול רב שידוע שהוא מהמקלים
או מרב שידוע לו מעיקרא מה היא פסיקתו בשאלה אותה הוא
רוצה לשאול. והרב עצמו האם מותר לו להפנות את השואל לרב
אחר וכדו'. ולקמן ננסה לעמוד בס"ד על שאלות אלו ואחרות.

הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א נהג בעין טובה והואיל
בטובו לעיין באמור, ואף הוסיף את ברכתו (לקמן). הערותיו
שולבו בגוף הדברים וכן בהוספות שבסוף החיבור.

יסודו של חיבור זה מלימוד משותף בבית ועד לתורה בגבעת
שמואל המתקיים מידי יום ששי בבית הכנסת "נאוה תהילה".
תודתנו שלוחה לחברי בית הכנסת על מאור הפנים והאכסניה
הנאה ובמיוחד ליו"ר ד"ר ישראל פרידלר ולשאר המסייעים.

חיבור זה יוצא לאור לכבודו של חמי, הרה"ג **מיכאל שמואל**
בלייכר שליט"א אב"ד חיפה, לרגל הגיעו לגיל שבעים. ויהי רצון
שכשם שזכה להקרין מחכמתו ותורתו עד היום, כן יזכה לשנים
רבות שיש בהם תורה וגדולה ובריאות טובה ונחת מכל משפחתו
יחד עם רעייתו הרבנית טובה שתחי'.

רפאל שטרן

*ועיין הערה 77.

ב"ה יום כ"ז כסלו תשע"ג

כבוד ידידי הרה"ג ר' רפאל שטרן שליט"א תשואות חן לו על פשר
אלי מה שחבר לברר לידעת הלכה למעשה במחלוקת בין החכמים
בהלכות איק י' לנהוג למי שלא יודע להיכן הדין נוטה ולא ליודעין
אם מותר ללכת אחר דעה אחת וסע אם מותר ללכת אחר השולל
לחכם שאינו סובר כמותו וכ' זה נחוצ' לידעת למעשה.

וּכְלָהּ זֶה חִיבָר לְכַבֹּד שֶׁל חַמִּיּוֹ הַגָּאֹן ר' מִיכָאֵל בֶּלְזִיכֵר שֶׁהָיָה לִימֵי הַלִּיקְנָה' וְאֵין סֶפֶק שֶׁדַּבְּרֵי מַסְמַחִין אוֹתוֹ יוֹתֵר מִכֵּל שִׁמְחָה אַחֲרָתָּה.

והנני מצטרף לברכו בברכה עוד ינאמן בטיבה דשנים ורצונות יהיו

כקדכ

זמן נחמיה בארבעה

*הגרד"נ שליט"א ציין שמחלוקת היא האם גיל הזיקנה הוא ששים (כמבואר במשנה באבות (פרק ה' משנה כ"א) או שבעים כפי שמדויק מדברי התרגום (כמבואר במג"ח מצוה רנ"ז).

תוכן הענינים:

8.....	הקדמה / שאלות יסוד
8.....	כללי הכרעה במקום בו הדין לא הוכרע
11.....	הנהגתו של רב ספרא / לנקוט כמקל כאשר הקולא נחה לשואל
18.....	הרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה, כדברי ב"ה עושה
23.....	כללי פסיקה כנגד הרוצה לעשות כב"ה עושה וכו'
25.....	לשואל רב מקל (כשלא ידועה דעתו במקרה המסויים של השאלה)
33.....	לשואל שאלה כשידועה התשובה
45.....	ליעץ לשואל רב מקל
45.....	האם מותר לרב לומר לשואל שישאל רב אחר (באו"ה, שבת וכדו')
52.....	בדיני ממונות - ללכת לבית דין שפוסק לטובתו
	נתינת עצה (על ידי אדם שאינו דיין) ללכת לבית דין שפוסק לטובת אחד
55.....	מבעלי הדין
	האם מותר לדיין בדיני ממונות לומר לבעל דין שילך לדיין אחר
56.....	שמחייב/מזכה
66.....	סיכום
69.....	הוספות מדברי הגרז"נ גולדברג שליט"א

מחידושי הרמב"ן והריטב"א

דברי הרמב"ן והריטב"א יוזכרו פעמים רבות לאורך החיבור (כגון, אות ד', ה', ז, ח', ט', טו, יט) וכיון שכך דבריהם הובאו כאן במלואם:

חידושי הרמב"ן, חולין דף מג:

הא דתניא הרוצה לעשות כב"ש כקליהון וכחומריהון עושה או כב"ה כקליהון וכחומריהון. קשה לי והא קי"ל דאחד מטמא ואחד מטהר אחד מתיר ואחד אוסר אם היה אחד מהם גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו ואם לאו בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המקל כדאיתא בפ"ק דע"ז (ז'). ? ויש לי לומר מתוך שמחלוקתן של תלמידי ב"ש וב"ה גדולה וכל חכמי ישראל נכנסין תחתיה ונעשית להם תורה כשתי תורות הרשות לכל אחד לעשות כדבריהם כדאמרינן ביבמות (י"ד.), וכיון שכן זה הרוצה להיות מכת ב"ש ולעשות כדבריהם לעולם רשאי הוא....

חידושי הריטב"א, ע"ז דף ז.

דכי אמרינן הלך אחר המחמיר היינו לדידן, דכיון דספיקא הוא נקמינן בספיקא דאורייתא לחומרא, אבל לדידהו גופייהו ודאי כיון דשקולין נינהו וכל אחד עומד בשמועתו, זה נוהג בדבריו אפילו לקולא וזה נוהג בדבריו, והכי מוכח ביבמות פרק קמא (י"ד.), ודאמר נמי דאחרים הבאין לעשות בהוראתן הולכין אחר המחמיר בדאורייתא, דוקא בענין אחר כיוצא בזה שנחלקו אלו, אבל באותה חתיכה עצמה שנחלקו בה כיון דשקולין הם וכי הדדי איפליגו בה אין הוראת איסור חל באותה חתיכה, והכי מוכח התם ביבמות דאמרינן התם דבית הלל ובית שמאי אלו עושין כדבריהם ואלו עושין כדבריהם והיו מתירין צרת הבת לאחרין והיתה מותרת לינשא להם, שעל כל אחד ואחד שהיה מעשה בא עליה היו מורין לו בה להיתר, ואילו לא היה לזה לעשות כהוראתם כנגד דב"ה לא היו מורין בה להיתר, אלא ודאי שמע מינה שאותה אשה מותרת היתה לינשא על פיהן. והיינו הא דקאמרינן במכילתין (נז) נפקי שיפורי דרבא ושרי שיפורי דרב הונא בר חנינא ואסרי וכיון דמר אסר היכי הוה שרי מר בשיפורי לאחרים במאי דלא הוה להו למעבד כהוראתו לקולא... אלא ודאי כדאמרן דכל היכא דהוו שקולין ונחלקו כאחת לא חל איסור באותה חתיכה ורשאי המקל להורות לאחרים קולא באותה חתיכה, והרוצה לסמוך עליו ולנהוג קולא באותה חתיכה שהורה בה הרשות בידו, אבל בחתיכה אחרת דכוותה בהא ודאי בשל תורה הלך אחר המחמיר.

הקדמה / שאלות יסוד

א. אדם שיש לו שאלה בהלכה והוא יודע שקיימת מחלוקת פוסקים בשאלה זו. האם מותר לו לשאול רב שידוע שהוא נוהג להקל בפסקיו בדרך כלל (לקמן אות י') ? לשאול רב שידוע שהוא מקל בשאלה הזו שעומדת בפניו (אות יד ואילך)¹ ? האם מותר לחבירו ליעץ לו לפנות לאותו רב (אות כ', כו) ? האם קיים חילוק בין איסור והיתר וכדו' לבין דיני ממונות (אות כד ואילך) ? האם ומתי מותר לרב להפנות את השואל לפוסק אחר שמכריע שלא כשיטתו (אות כא).

כללי הברעה במקום בו הדין לא הוכרע

ב. במקום בו לא הוכרעה המחלוקת קיימים כללים כיצד לנהוג. כגון יחיד ורבים הלכה כרבים (ברכות ט. ועוד)², ללכת אחר מנהג המקום (עיין ריש פרק רביעי בפסחים), לנהוג כפי רב המקום (שבת קל.)³ וכן על פי המבואר בגמ' בע"ז דף ז. :

¹ לקמן לא נדון האם ומתי יש מעלה בחומרות. עיין שו"ת חת"ס או"ח סימן קצ"ז ד"ה "כולי האי", שמונה קבצים אות קכ"ה – קכ"ו.
² לקמן לא נדון האם דין "רוב" תקף רק בבית דין שהדיינים נשאו ונתנו ביניהם, או שיש תוקף לרוב פוסקים גם אם לא נשאו ונתנו ביניהם, ועיין דרכי הפסק לגר"נ גולדברג שליט"א (בית ועד לתורה, גבעת שמואל).
³ ולא כאן המקום להאריך ביחס בין הכללים השונים ואיזה מהם גובר על חבירו.

ת"ר, הנשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר⁴, לחכם ואסר⁵ לא ישאל לחכם ויתיר⁶.

⁴ עיין שו"ע יו"ד סימן רמ"ב סעיף ל"א. ובהגהות בית לחם יהודה שם כתב בשם ר' עזריה מפיו (בעל הגדו"ת), שדין חכם שאסר אינו נוהג בזמן הזה והטעם הוא: "בעו"ה בזמנינו שהמורה יורה כבן סורר ומורה ואין להם שיקול הדעת, אלא כסומא בארובה, בודאי אם אוסר רשאי להתיר, כי בוודאי לא יתיר אא"כ יש לו ראייה ברורה וכל האוסר הוא עושה רק שאינו בקי בדינים ולכן הוא מחמיר בלא שום טעם..." ועיין בסוף ההערה הבאה בשם המעשה איש.

⁵ בטעם הדין יש שאמרו משום ששואל אנפשיה חתיכה דאיסורא וי"א משום כבוד החכם הראשון וכן כדי שלא תראה התורה כשתי תורות עי"ש בראשונים ובר"ן ע"ז דף א' -- ב. מדפי הרי"ף (ועיין חוט שני, נידה, מהדורה שניה, עמ' צ"ז-צ"ח בנפ"מ בין השיטות). ויל"ע מה הדין בשאלה בה אין חתיכת איסור אלא שאלה לגבי מעשה (האם מותר לעשות פעולה כלשהי בשבת וכדו', ועיין הערה 4 ובאותו יח). האם הטעם של "שואל אנפשיה חתיכה דאיסורא" חל רק על "חפצא" או גם על האדם עצמו.

ובחוט שני, הלכות נידה, מהדורה חדשה עמ' צ"ט כתב: "ודע עוד דיסוד דינא דחכם שאסר, שאסור להני ראשונים משום שואל חתיכה דאיסורא... פירושו שחל כאן הוראה, ואף שההוראה לא היתה על חפץ מסויים, ומהאי טעמא חכם שאסר למשל בהלכות ברכות או שנשאל ביום חול על הלכות מוקצה וכדו' חל כאן הוראה ואין חכם שני להתיר". אמנם כאשר השאלה היא לגבי "חפצא" כתב בחוט שני שם בעמ' ק"א-ק"ב: "דינא דחכם שאסר באופן ששואל שוב על אותו מעשה, כגון ששואל על אותו מראה דמים... אבל אם שואל על דבר אחר, אף שהוא אותו שאלה ממש, מותר לחכם השני להתיר, וכגון שיש לו עוד מראה דמים כדמותו של הראשון, מותר לשאול לשני משום דעל הנידון השני לא היתה הוראה חכם". ויסוד הדברים בדברי הרמ"א ביו"ד סימן רמ"ב סעיף ל"א שכתב: "וכל זה באותה הוראה עצמה, אבל במעשה אחר, פשיטא שיכול להורות מה שנראה אליו". ונמצא, על פי דבריו, שאם השאלה היתה לגבי פעולה, ההוראה חלה לגבי כל הפעולות שיעשה מהיום והלאה. ואם השאלה היתה על חפץ, ההוראה חלה רק על חפץ זה ולא על חפץ אחד שדומה לו ממש. ואמנם י"ע בסברת הדבר, שהרי אם לשיטתו "שואל אנפשיה", אינו דין ב"חפצא" אלא כגוף ההוראה שניתנה לאדם, הרי שלכאורה יש לאסור גם חתיכה דומה, וקצ"ע.

(ועיין ב"ח או"ח סימן תר"ע שכתב לגבי מנהג הנשים שלא לעשות מלאכה בזמן שניות חנוכה ודלקות, שמנהגם חל מדין שואל אנפשיה חתיכה דאיסורא, וכדברי המהר"ם לגבי תעניות שלפני ר"ה ויוה"כ, משמע שדין שואל מועיל גם במקום שאין "חפצא" – הערת ר' צביאל שטרן נ"י). ועיין בסוף הערה 98 לגבי קבלת רשות מהרב הראשון לשאול רב אחר.

וכתב בחוט שני, נידה, מהדורה שניה עמ' צ"ח: "אם השאלה אינה על אופן מסויים שנתעורר, אלא הנידון הוא שאלה כללית, ורק אצלו שייך המצב הזה שעליה דיברו הפוסקים, וכגון שנסתפק לו אם ברך ברכת המזון או שיש לו שאלה אי לחוש לדעת הש"ך העונה בינונית שהוא יום החודש וכיוצ"ב, לא שייך בזה דינא דחכם שאסר, משום שהנידון הזה קבוע בפוסקים, ולא נתעורר אצלו שאלה, אלא שמצב שדיברו עליו הפוסקים נוגע אליו כעת, ומהאי טעמא אף ששאל לחכם אחד ואסר לו, מותר לחכם אחר להתיר". ובטעם הדבר כתב שם בשער הציון ס"ק נ"ד: "והטעם דהרי מדינא דשואל

חתיכה דאיסורא, דבזה י"ל דוקא כאשר הנידון על שאלה שנתעוררה שעליו אנו דנים, דבזה י"ל דחל על זה הוראה דאין השני יכול להתיר, משא"כ בהוראה כוללת" (ויש לעיין שהרי כלפי השואל זו שאלה מעשית עבור המקרה בפרטי שלו). ועיין הערות 66, 76.

ויש לעיין האם האיסור מוטל על השואל או (גם) על הנשאל השני. בתוס' בנידה דף כ: במעשה של ילתא שרבה בר בר חנה טימא לה, והלכה ושאלה את רב יצחק בריה דרב יהודה וטיהר לה, הקשתה הגמ' כיצד רב יצחק התיר לה. ומוכח שקיים איסור על הרב השני (וילתא אמרה לו, שרבה בר בר חנה חש בעיניו, ולכן היא שואלת שוב). ותמה תוס' מה היה ההיתר של ילתא לשאול. ומוכח, שתוס' סובר שהאיסור הן על החכם והן על השואל. והשיב שם תוס': "השואל ישאל כל מה שירצה דמתוך כך ידקדקו בדבר ופעמים שהראשון טועה ויצא הדבר לאורה" (ועיין גם בתו' ע"ז דף ז. ד"ה "הנשאל") וכתב שם בחידושי הרב ידידיה טיאה וייל שמותר לשואל לשאול שוב אם מודיע לחכם השני ששאל לראשון: "כיון שמודיע לו, לא יטהר, אם לא יש גמרא לחכם אחר". כלומר על החכם השני קיימת מיגבלה שלא יתיר את מה שאסר הראשון אא"כ יש לו הוכחה מגמ' כנגד החכם הראשון. ועיין רמ"א יו"ד סימן רמ"ב סעיף ל"א.

ובכל הענין ובדרכי הפסיקה, עיין שו"ת עזרת כהן סימן ק"ג אות י"ז וחזו"א יו"ד סימן ק"ב ב"הנהגת איסור והיתר" ובביאור סוגייתנו.

ובספר מעשה איש חלק ה' עמ' ל"א כתב בשם החזו"א: "שגם כאשר חכם הכריע על דבר שזה ספק, אסור לשאול רב אחר" (ועיין הערה 4). ויש לעיין בטעמו. ועיין חזו"א או"ח סימן ג' ס"ק כ"ח שכתב שבגד שיש בו ספק האם חייב בציצית יש להטיל בו ציצית ומסתבר שמותר לצאת בו בשבת וחזו"א הציצית אינם נחשבים משאוי (ולא כפסק השו"ע בסימן ז' סעיף י'), כיון שעתה יש לו צורך בהם, עי"ש. כלומר ההוראה שנבעה מכח הספק יש לה כח הכרעה וגוברת על איסור הוצאת משא בשבת, וצ"ע. ועיין ספר חוט שני, נדה מהד' שניה, עמ' צ"ז ואילך "בדין חכם שאסר".

⁶ כתבו ראשונים שאם השאלה נשאלה תחילה לחכם ואסר, קיימים מספר חילוקים:

- אם הוא עצמו סובר שטעה בשיקול הדעת, אין בכוחו לחזור בו (נמוק"י שמוכח בשיטת הקדמונים בשם הרא"ה).
- אם חכם אחר ששקול כנגד החכם הראשון סובר להתיר את מה שאסר הראשון - מעיקרא אסור לשאול את החכם השני (ומשום כבוד החכם הראשון), ואם עברו ושאלו אין היתור מועיל כיון ש"שכור חתיכא דאיסורא" (חידושי הריטב"א), אא"כ החכם הראשון שב ומודה לחכם השני (חידושי הרא"ה).
- אם החכם השני גדול מהראשון שאסר ג"כ אין לשאול אותו, ואם עברו ושאלו, אין היתור מועיל וכנ"ל (חידושי הריטב"א). אמנם הר"ן בחידושי (ובפירושו לרי"ף בע"ז דף ב.) כתב שלהלכה היה נראה לו שאם השני גדול מהראשון בכוחו להחזיר את הדין אבל: "למעשה אין בי כח לחלוק על אבות העולם".
- אם הראשון התיר, טיהר וכדו' והשני אוסר, כתב התוס' בע"ז דף ז. ד"ה "הנשאל": "דהתיר, אין חבירו רשאי לאסור", אולם לא ביאר מה הדין אם בכל זאת אסר. הריטב"א כתב שבמקרה זה: "הלך אחר המומחה שבהם" ואם מדובר בממונות בכל מקרה הולכים אחר המומחה (ועיין בהערות המו"ל בהוצאת מוסד הרב קוק, ועיין בר"ע על הרי"ף הנ"ל ובנמוק"ש שם).

היו שנים⁷ אחד מטמא ואחד מטהר אחד אוסר ואחד מתיר אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו ואם לאו הלך אחר המחמיר.

ר' יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המקל⁸.

אמר רב יוסף, הלכתא כר' יהושע בן קרחה.

מדברי הגמ' עולה, שאדם אינו יכול לומר שכיון שקיימת מחלוקת, הוא ינהג כרצונו בצורה שרירותית, אלא הוא כפוף לכללי פסיקה שעל פי הם עליו לנהוג.

הנהגתו של רב ספרא / לנקוט במקל כאשר הקולא נחה לשואל

ג. גמ' פסחים דף נב: :

תנו רבנן, פירות⁹ שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ מתבערין בכל מקום שהן¹⁰.

וכל זה בטעות השיקול הדעת, אבל בטעות בדבר משנה חוזר הדין, כמבואר בשו"ע חו"מ בתחילת סימן כ"ה וברמ"א ביו"ד סימן רמ"ב סעיף ל"א.

⁷ מה היא המציאות של "היו שנים"? הריטב"א כתב: "פירוש שנשאל השאלה לפנייהם כאחד". כלומר, קיים חילוק לדינא בין אם נשאל חכם ואסר ואחר כך רוצים לשאול חכם אחר לבין מקרה בו השאלה נשאלה בו זמנית משני חכמים ואחד מהם אוסר והשני מתיר – ועיין לקמן אות טו.

⁸ לקמן לא נדון מה הדין במקרה בו הרוב הינו לקולא והיחיד סובר לחומרא בשאלה שהיא דאורייתא, האם יש ללכת אחר הרוב או אחר המחמיר, והאם תלוי בשאלה האם נתקבצו יחד לדון או לאו (עיין גט פשוט כלל ה', ובדרכי הפסק את' ובהערות שם).

רבי שמעון בן אלעזר אומר יחזרו למקומן ויתבערו
משום שנאמר 'בארצך'...

רב ספרא נפק מארץ ישראל לחוצה לארץ הוה
בהדיה גרבא דחמרא דשביעית¹¹. לוו בהדיה רב הונא
בריה דרב איקא ורב כהנא. אמר להו איכא דשמיע
ליה מיניה דרבי אבהו, הלכה כרבי שמעון בן אלעזר
או לא ?

אמר ליה רב כהנא הכי אמר רבי אבהו הלכה כרבי
שמעון בן אלעזר.

אמר ליה רב הונא בריה דרב איקא הכי אמר רבי
אבהו, אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר.

אמר רב ספרא נקוט הא כללא דרב הונא בידך דדייק
וגמר שמעתתא מפומיה דרביה¹²...

⁹ פירות שביעית.

¹⁰ פירות שביעית יש בהם מצות ביעור (י"א שריפה י"א הפקר, ועי"ש בתוס' ד"ה "מתבערין"). וזמן הביעור הוא בשעה שאין פירות לבעלי החיים בשדה שאז אסור לאדם להשאירם בביתו. המחלוקת היא האם מצות הביעור של פירות שביעית היא דוקא בארץ ישראל ולכן אם פירות שביעית יצאו לחו"ל עליו להשיב את הפירות לארץ ישראל על מנת לבערם או שיכול לבערם במקומו בחו"ל.

¹¹ רב ספרא הוציא לחו"ל חבית של יין והגיע זמן הביעור. תוס' (ד"ה "רב ספרא") הקשה כיצד הוציא רב ספרא יין של שביעית לחו"ל והרי אסור להוציא פירות שביעית לחו"ל. והשיב שאסור להוציא לאכילה אבל מותר להוציא לסחורה או שהוציא את חבית היין בשוגג.

¹² כלומר, רב הונא בריה דרב איקא נודע כמי שמדייק כאשר הוא שומע את ההלכה מפי רבו, ולכן כאשר יש ספק מה אמר ר' אבהו, יש לקבל את דבריו.

קרי עליה רב יוסף (הושע ד' י"ב) 'עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו' - כל המקל לו מגיד לו¹³.

רב ספרא הסתפק האם הלכה כחכמים או כר' שמעון בן אלעזר ורצה לברר את הכרעתו של ר' אבהו בהלכה זו. הוא סמך על דברי רב הונא בריה דרב איקא כיון שהוא מדייק בשמועותיו. ובמקרה זה הכרעה זו של ר' אבהו מהווה קולא עבור רב ספרא, כיון שאינו צריך להשיב את חבית היין לארץ ישראל כדי לבערה. ובפשטות נהג על פי הדין, שהרי הוא מברר את ההלכה, ועתה שנודעה לו ההלכה בבירור, נוהג כך למעשה¹⁴.

ד. יש לעיין מה היתה כוונתו של רב יוסף כש"קרי עליה...", האם כוונתו להצדיק את הכרעתו של רב ספרא או לחלוק עליה¹⁵.

הפסוק בספר הושע הינו ביקורת על עובדי עבודה זרה¹⁶. ומכאן נראה שכוונתו של רב יוסף לחלוק על דרך הכרעתו של רב ספרא בטענה ש"כל המקל לו מגיד לו". כלומר, שרב ספרא מקבל את

¹³ בקונטרס מאת הרב חיים יונה תאומים בדין דיין שטעה (נדפס בנטע משפט, זכרון שלמה ח"ב עמ' ש'. ועל קונטרס זה השיג בעל הפנים מאירות בקונטרס בסוף חידושו למסכת ב"ק) כתב שרב שנשאל שאלה ופסק לקולא, עליו לדעת שהשואל סומך עליו כיון שאין דרכן של בני אדם לשאול אחר המתיר (פירוש, שאנשים ששומעים 'קולא' אינו נוהגים לשאול שוב)... וכדאמרינן... ומקלו יגיד לו, כל המקל מגיד לו" (ועיין בקונטרס של בעל הפנים מאירות הנ"ל, אות כ"ה).

¹⁴ אכמ"ל מדוע רב ספרא החלט לסמוך דוקא על הכרעתו של ר' אבהו. וכן אילו ר' אבהו לא היה מכריע, מה היה צריך רב ספרא לנהוג, שהרי בביריתא קיימת דעה החולקת על ר"ש בן אלעזר, וכיון שנשנתה הבריתא בסתמא יש מקום לומר שזו דעת הרוב והלכה כרבים. וכן יש לעיין האם מדובר בספק של תורה או בספיקא דרבנן (האם נקטו שביעית בזמנם מה"ת או מדרבנן, ועיין בתשובת הרשב"א באות ו').

¹⁵ לשון "קרי עליה" מצוי בגמ' הן כהסכמה והן כביקורת.

¹⁶ מצודות שם: "בעצו ישאל - שואל עתידות בצלם העשוי מעץ: ומקלו - צלם העשוי מן המקל".

דעת המקל (כל מי שאומר לו קולא ומגיד אותה לרב ספרא, רב ספרא נוהג כמוהו) ללא הצדקה (ולא על פי כללי הפסיקה המחייבים¹⁷). ונראה שטענתו היא שהכרעתו של רב ספרא לא נבעה מכללי הפסיקה המקובלים אלא רצונו להקל גרם לו לכך.

יש לעיין מה ישיב רב ספרא כנגד רב יוסף. יתכן שהוא יאמר שרב יוסף צודק, אולם מותר לאדם להכריע במקרה של ספק על פי ה"קולא" שנחה לו¹⁸. אבל אילו זו היתה כוונתו של רב ספרא, הוא היה אומר שהוא נוקט כמקל ולא היה מסביר שנקט כמקל מחמת דקדוק השמועות של רב הונא בריה דרב איקא.

ועוד, אם מדובר בספק של תורה, כיצד יתכן שאדם יפסוק כפי שנח לו, והרי קיימים כללי פסיקה (עיין אות א') כיצד יש לנהוג בספיקות. אמנם, על פי האמור לקמן באות טו בשם הריטב"א שכאשר יש שתי הוראות של חכמים, הוראת האיסור לא חלה, יש מקום להקל גם בנידון שלפנינו (ועיין לקמן באות ה' ובאות ז' בביאור דברי רב שיזבי), וצ"ע.

ה. ר"ח, פסחים דף נ"ב:

¹⁷ יש לעיין מה היא טענתו של רב יוסף. אם מדובר באיסור דרבנן, ודאי יכול רב ספרא לסמוך על המקל, אפילו אם מדובר בדין תורה כיון שיתכן שהרוב (ת"ק דברייתא) כשיטתו וא"כ מה הטענה (עיין צ"ח שמוכח שמדובר באיסור תורה). ויתכן שהטענה היתה על אופן ההכרעה שלא נבע מכללי הפסיקה המקובלים אלא מחידוש שעתה מחדש רב ספרא על דקדקנותו של רב הונא בריה דרב איקא, חידוש שיש בו קולא לרב ספרא, וקצ"ע.

¹⁸ עיין בהוספות מהגרז"נ גולדברג שליט"א בעמ' 59.

קרי רב יוסף עליה דרב ספרא, עמי בעצו ישאל
 ומקלו יגיד לו, כל המקל לו מודה לדבריו.
 כלומר כמו רב ספרא שהודה¹⁹ לרב הונא בר איקא
 ושבתו ואמר האמת עמו מפני שמקל לו והתיר לו
 לבער גרבא דחמרא בחוצה לארץ ולא הטריחו
 להחזירו לארץ.

רב ספרא שיבח את דברי רב הונא בריה דרב איקא, כיון שהקל
 לו. אולם יש לעיין האם גם רב יוסף משבח את רב ספרא על
 הנהגתו. מלשוננו של הר"ח אין הכרעה האם מדובר בשבח או
 בביקורת, ואולי לא שבח ולא ביקורת אלא קביעת עובדה כיצד
 נהג רב ספרא.

ומדברי הר"ח שמענו שרב יוסף הבין שרב ספרא הכריע כמקל
 לא מפאת הכרעה הלכתית מבוררת אלא "אמר האמת עימו מפני
 שמקל לו". כלומר למרות שרב ספרא נימק את דבריו
 ששמועותיו של רב הונא בריה דרב איקא הינם שמועות
 מדויקות, אליבא דאמת רב ספרא סמך עליו מפני שהקל לו.

ולפי"ז נאמר שרב יוסף אינו מקבל את דברי רב ספרא ששיקוליו
 היו שיקולים הלכתיים טהורים (ששמועותיו של רב הונא
 מדויקות) ולכן הוא מבקר את דבריו²⁰.

¹⁹ בפירוש הר"ח (מהד' הרב מצגר) כתב שהגירסא "והורה" – שיבוש.

²⁰ עלי תמר, ירושלמי תרומות פרק ה' הלכה א' ד"ה "אמר רבי אבהו": "בעצו ישאל ומקלו יגיד לו כל המקל לו מגיד כלומר דדברי רב ספרא אינה ראייה וודאית אלא השערה, והוא כמו השערה של מקל הסומא ונמוקו בצדו הכלול במלת ומקלו יגיד לו. כלומר שכן

יש מקום לומר, שהן רב ספרא והן רב יוסף מסכימים לכך שאסור לאדם לפסוק כפי שנח וקל לו ללא נימוק הלכתי המצדיק הנהגה זו.²¹ ומחלוקתם היא האם רב ספרא שנימק את הסיבה בגללה נהג לקולא, אכן זו היתה סיבתו או (שאוילי אף ללא מתכוון) הוא נקט כשיטה המקלה לו (כפי שאומר עליו רב יוסף).²²

אולם על פי דברי הריטב"א (לעיל סוף אות ד' ובאות טו) יש מקום לומר שבמציאות בה יש לפני אדם שני פסקים בשאלה שעתה עומדת בפניו, אין איסור לנהוג כפי המקל אפילו בספק של תורה.²³

ו. יש לעיין מדוע (לדעת רב יוסף הנ"ל) אסור לאדם לנקוט כשיטה המקלה עבורו. וכתב על כך בשו"ת הרשב"א בח"א סימן רנ"ג:

מפני מה סומך על השערה מסופקת כמקל של סומים מפני שהוא מקל והוא רוצה בקולא....²¹

ואם ננקוט שמדובר באיסור דרבנן, מוכח שאף באיסור דרבנן אסור להקל מפני שכך נח לאדם, אלא יקל כי כך הוא הכלל "ספיקא דרבנן לקולא". ולפי"ז טענתו של רב יוסף כלפי רב ספרא לא היתה על עצם ההכרעה למעשה אלא על דרך קבלתה.²²

אמנם, יש אפשרות לומר כפי שבארנו לעיל, שלמרות שנוקט באופן זה כיון שזו קולא עבורו, הדבר מותר.²³

אמנם יש מקום לחלק בין דברי הריטב"א שדן על פסק שניתן לשאלה שנשאלה עתה, לעומת הנידון של רב ספרא שאינו שואל את דעתם של האמוראים שהיו עימו בשאלה זו, אלא רק רוצה לשמוע מהם את הכרעתו של ר' אבהו. אולם יש מקום לומר שכיון שעתה הוא שואל, עתה הוא קיבל שני פסקי הלכה משני אמוראים, וקצ"ע. ולפי דברי הדברות משה באות טז, נראה שיש להתיר גם במקרה זה, וצ"ע. ולעין הערה 76.

אם שנים הפוסקים באחד זה אוסר וזה מתיר. אם
 נודע האחד גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו כן הולכין
 אחריו בין להחמיר בין להקל.
 היו שניהם שוין ולא נודע מי גדול משניהם. בשל
 תורה הולכין אחר המחמיר דהוה ליה כספיקא
 דאורייתא ובשל סופרים הולכין אחר המקל
 וכדאיתא בריש פרק קמא דעבודה זרה (דף ז).

ומי שסומך על המקל בשל תורה עובר. וזה מאותן
 שנאמר עליהן (הושע ד) ומקלו יגיד לו כמו שאמר.
 אבל אם היה רב אחד במקומם ולמדס הן הולכים
 אחר דבריו.

מדברי הרשב"א נראה, שאם יש טענה כלפי רב ספר, היא נובעת
 מכך שבמקרה שלו היה מדובר באיסור של תורה. אבל באיסור
 דרבנן, מותר לאדם לנקוט כשיטות המקלות ואפילו אם הוא אינו
 בקי בהלכה²⁴, וכך עולה מדברי הנמוק"י (בשיטת הקדמונים)
 לע"ז דף ז. :

ומאי דאמרינן לקמן פרק אין מעמידין ובפרק בתרא,
 נפקי שיפורי דמר ושרו ושיפורי דמר ואסר²⁵.

²⁴ ואולי היא גופא מחלוקת רב ספרא ורב יוסף. שרב ספרא נקט שבמקרה שלפניו מדובר
 בספק דרבנן ואילו רב יוסף נקט שמדובר בספק של תורה.

²⁵ גמ' ע"ז דף נ"ז: "ההוא עובדא דהוה במחוזא אתא עובר כוכבים עייל לחנותא
 דישראל אמר להו אית לכו חמרא לזבונאי אמרו ליה לא הוה יתיב חמרא בדוולא שדי ביה
 ידיה שיכשך ביה אמר להו האי לאו חמרא הוא ? שקליה האיך בריתחיה שדייה לדנא
 (פירוש, בא עכו"ם לחנותו של ישראל, ושאלו האם יש יין למכור, ואמר המוכר 'לא'.
 והיה שם דלי ובו יין, והעכו"ם שיכשך ידו בתוכו ושאל את המוכר, 'וכי זה אינו יין' ?

התם מיירי שבא לפני שניהם יחד ונחלקו זה על זה.
 בשל סופרים, בחומרא דאחמור רבנן כדי לעשות
 סייג לתורה רשאי לילך אחר המקל אם ירצה, ואין
 לתפוש עליו ולומר ומקלו יגיד לו כל המקל יגיד לו.

כלומר המקל באיסורי דרבנן כי כך נח לו, אין טענה כלפיו²⁶.

הרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה, כדברי ב"ה עושה

ז. גמ' עירובין דף ז :

ומי עבדינן כתרי חומרי²⁷ ?

והא תניא, לעולם הלכה כבית הלל. והרוצה לעשות
 כדברי בית שמאי עושה, כדברי בית הלל עושה.
 מקולי בית שמאי ומקולי בית הלל רשע. מחומרי בית
 שמאי ומחומרי בית הלל עליו הכתוב אומר הכסיל
 בחשך הולך אלא אי כבית שמאי כקוליהון
 וכחומריהון אי כבית הלל כקוליהון וכחומריהון.

והמוכר בכעסו השליך יין זה לתוך החבית). שרייה רבא לזבוני לעובדי כוכבים. איפליג
 עליה רב הונא בר חנינא ורב הונא בריה דרב נחמן נפקי שיפורי דרבא ושרו (יצאו)
 שופרות/כרוזים מטעם לר להתיר) ונפקי שיפורי דרב הונא בר חנינא ור"ה בר ר"נ
 ואסרי". ובפשטות מדובר באיסור דרבנן.

²⁶ ונמצא, שבמחלוקת בדין דרבנן שאין בה חומרא או קולא אלא שתי אפשרויות כיצד
 לנהוג ואין בה הכרעה ברורה, יכול אדם לבחור את הדרך שהיא קולא עבורו.

²⁷ עי"ש שבנהרדעא החמירו בדיני עירובין הן כרב והן כשמואל.

הא גופא קשיא אמרת לעולם הלכה כבית הלל והדר
אמרת הרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה ?

לא קשיא כאן קודם בת קול כאן לאחר בת קול.
ואיבעית אימא הא והא לאחר בת קול, ורבי יהושע
היא דלא משגח בבת קול²⁸.

ואיבעית אימא הכי קאמר כל היכא דמשכחת תרי
תנאי ותרי אמוראי דפליגי אהדדי כעין מחלוקת בית
שמאי ובית הלל לא ליעבד כי קוליה דמר וכי קוליה
דמר ולא כחומריה דמר וכי חומריה דמר אלא או כי
קוליה דמר וכחומריה עביד או כקוליה דמר
וכחומריה עביד²⁹.

מכל מקום קשיא³⁰ ? ... אמר רב שיזבי כי לא עבדינן
כחומרי דבי תרי היכא דסתרי אהדדי.

רב שיזבי בא לענות על קושיית הגמ' כיצד יתכן שבנהרדעא נהגו
שתי חומרות (של רב ושמואל בדיני עירובין – ע"ש). תשובתו
היא שאין איסור לנהוג שתי חומרות כאשר אין ביניהם סתירה
פנימית, אבל כשיש ביניהן סתירה הרי הוא 'כסיל' ואין להחמיר
בשתיהן.

²⁸ פירוש ש"הרוצה... אינם דברי ת"ק אלא דברי ר' יהושע החולק עליו.

²⁹ כלומר בב"ה ובב"ש הוכרעה המחלוקת וההמשך "הרוצה..." הינו במקרה שהוא כמו
מחלוקת ב"ש וב"ש.

³⁰ פירוש, קשה על נהרדעי (ע"ש) שעשו שתי חומרות, שהרי מוכח שאין לעשות שתי
חומרות ?

ובפשטות נוכל להסיק מדבריו שהוא הדין לענין הקולות.³¹ והיינו שמי שמקל שתי קולות שסותרות זו את זו הרי הוא 'רשע' שסותר את עצמו. אבל מי שנוהג בכל הקולות פעם כבית הלל ופעם כבית שמאי, כל פעם על פי הקולא אותה הוא רוצה לנהוג, אין פגם במעשיו אפילו אם מדובר בקולא בדין של תורה.

(אמנם, האמור הינו חידוש, שהרי קיימים כללי פסיקה [לעיל אות א'] שיש להחמיר בספקות של איסורי תורה, ועיין לקמן באות ט' בדברי הרמב"ן³² ובדברי הריטב"א שבאות טו).

אולם, כל זאת על פי רב שיזבי³³. ולולי דבריו קיים איסור להחמיר בשתי חומרות או להקל בשתי קולות אף כשאין סותרות זו את זו (שהרי רק הוא חידש שמדובר בברייתא במקרה של סתירה). ואדם חייב לבחור לעצמו האם הוא נוהג בכל הדברים כמו בית שמאי (בחומרא ובקולא) או כמו בית הלל (בחומרא ובקולא).

ח. האדם ש"רוצה" לבחור כבית שמאי או כבית הלל קודם שיצאה בת קול או שרוצה לבחור לעצמו רב וללכת אחריו. האם בחירתו

³¹ שהרי דין החומרות והקולות נאמר בברייתא יחדיו. ואף שרב שיזבי הזכיר במפורש רק את החומרות, כיון שביחס אליהם התעוררה הקושיא בסוגיית הגמ', מסתבר שכך הדין לענים הקולות שהחומרות והקולות נשנו יחדיו בברייתא.

³² עיין בהוספות מהגרז"נ גולדברג שליט"א בעמ' 59.

³³ דברי הברייטא: "כדברי ב"ש עושה, כדברי ב"ה עושה, מקולי ב"ש ומקולי ב"ה רשע, מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה עליו הכתוב אומר הכסיל החושך הולך" פירושם על פי רב שיזבי, שיכול לבחור בכל פעם חומרא או קולא כרצונו, וההקפדה (שנחשב רשע או כסיל) היא רק במקרה של סתירה.

היא שרירותית כפי שירצה או שעליו לפעול על פי שיקול דעת
הלכתי.

ונראה, שאם אדם חייב לבחור שתמיד ילך על פי בית הלל או על
פי בית שמאי, לכאורה מדובר בהחלטה סתמית, שהרי אין בכוחו
של אדם להגיע למסקנה שתמיד ב"ה צודקים או תמיד בית שמאי
צודקים³⁴. אבל אם ננקוט כפי העולה מדברי רב שיזבי (באות
הקודמת) שמותר לאדם לבחור בכל מחלוקת האם הוא נוקט
כבית הלל או נוקט כבית שמאי, יש לעיין האם חובה עליו לעיין
בכל מחלוקת ולהכריע על פי הנראה לו על פי ההלכה או שמותר
לו לבחור כרצונו³⁵.

מפשט לשון הברייתא (לעיל אות ז') שנקטה "הרוצה..." יש
מקום לדייק שהדבר תלוי ברצונו ולא במסקנה הלכתית הנובעת
מעיון בעומק הסוגיות³⁶. ומה עוד שלא כל אדם יודע להסיק את

³⁴ אא"כ נאמר שעליו לנהוג כמו בית הלל שהם המרובים וכדו'.

³⁵ רש"י, ראש השנה דף יד: ד"ה "מקולי": "מקולי בית שמאי כו' - בעירובין מפרש לה
במחלוקת אחת, שיש מקום שנוטין בה דברי בית שמאי להקל, ויש מקום שנוטין בה
דברי בית הלל להקל, כגון... והאוחז בזו קולי בית שמאי וקולי בית הלל רשע. שהרי
דבריו סותרין זה את זה כדי להקל, והאוחז בחומרי שניהם כסיל בחשך הולך הוא, שאינו
יודע להבחין על מי לסמוך, אבל בשתי מחלוקות שהקילו אלו בזו ואלו בזו אין כאן לא
משום רשע ולא משום סכלות, דסבירא ליה בהא כבית שמאי ובהא כבית הלל". ויש
לעיין האם נדייק מדברי רש"י שכתב ש"סבירא ליה בהא כבית שמאי" שלמד והסיק
כשיטתם, או שאם הוא נוהג כשיטתם אנו אומרים שהוא סובר כבית שמאי או כבית הלל.
ומלשונו של רש"י אין הכרעה מוחלטת.

³⁶ עיין בשו"ת הרא"ם, סימן נ"ו שצירף תרי קולות מדין דרבנן של שני חולקים והעלה
להתיר (להתיר סתם יינם בהנאה על פי שיטת רש"י בניגוד לרמב"ם שאוסר, ולהתיר מגע
נכרי שיינו אסור רק בהנאה במקרה שנגע שלא ככוונה, על פי שיטת הרמב"ם המתיר.
ונמצא ש"לקחנו קולי רבינו משה ז"ל בענין ההוראה הזאת, ועזבנו חומרתו... ולקחנו
קולי רש"י... והוא ליה מקולי דמר וקולי דמר, די"ל דהני מילי היכא דסתן אדהדי... אבל

מסקנות הסוגיות בעצמו³⁷ (ועיין בדברי הרמב"ן לקמן באות ט'
 שמשמע שלא נקט כך). ולכאורה תמוה שהרי קיימים כללי
 פסיקה כיצד לנהוג בספיקות (אות א') והדבר אינו תלוי ברצונו.

היכא דלא סתרו אהדדי לית לן בה". כלומר ניתן לצרף שתי קולות מעין אלו. והמדובר
 הוא באיסור דרבנן (סתם יינם). ודברי הרא"ם הובאו בקיצור בכנסת הגדולה, כללי
 הפוסקים אות ס"ה, וגם בפמ"ג בסדר הנהגת השואל עם הנשאל, סדר ג' אות יא.
 ואמנם בשו"ת בצל החכמה חלק ו' סימן כ"ט אות ז', ציין לדברי הפמ"ג וכתב: "אחר
 החיפוש מצאתי בסדר והנהגת השואל עם הנשאל שבסוף הפתיחה הכוללת לרבינו
 הפרמ"ג (סדר השלישי אות יא) שכתב בשם הכנה"ג בכללי הפוסקים 'ויכולים אנו לפסוק
 כקולי דמר וכקולי דמר היכא שאין סותרין זה לזה' עכ"ל. ואין כללי הפוסקים של
 הכנה"ג תח"י לעיין בו, אמנם סתמא משמע, כי גם בדאורייתא דינא הכי, ולא רק דלא
 מקרי רשע בהכי אלא היתר גמור הוא גם לכתחילה, ואמנם זה במכריע כן לפי שיקול
 דעתו וכלעיל".

ולענ"ד יש מקום להציע שלא כדבריו, שהרי במקור הדין בשו"ת הרא"ם מדובר בדין
 דרבנן ואין להביא מדבריו ראייה לדין דאורייתא שניתן לצרף שתי קולות. ועוד, שבעל
 בצל החכמה כתב שמדובר "במכריע לפי שיקול דעתו". ומסתבר שכוונתו היא שהרב
 הפוסק מכריע לקולא באיסור תורה כיון ששקל בדעתו ונראתה לו הדעה המתירה. אולם
 בשו"ת הרא"ם שהוא מקור הדין, נראה שהוא מצרף את השיטות לקולא, כיון שבאיסורי
 דרבנן הלכה המקל ולא מפני שיקול דעת בהכרעת המחלוקת. אמנם הוא עצמו העיד
 שמקור דיני הפמ"ג לא היו תחת ידו, ומ"מ צ"ע.

אולם, אף אם נאמר שדברי שו"ת הרא"ם אינם יכולים להוות מקור לדינו של של בעל
 שו"ת בצל החכמה, אין בהם סתירה לדבריו. ושיטתו היא שבמקום בו יש שתי קולות
 בדין תורה, יכול הרב הפוסק להכריע על פי שיקול דעתו בשתיים לקולא כל עוד אין
 ביניהם סתירה פנימית, וכדבריו שם באות ג-ד': "...יתר על כך מבואר מתוך סוגיית
 הש"ס פ"ק דעירובין. דתניא התם (דף ו'): מקולי ב"ש ומקולי ב"ה רשע, מחומרי ב"ש
 ומחומרי ב"ה עליו הכתוב אומר הכסיל בחושך הולך. ומסיק שם (ז'). דכל היכי
 דמשכחת תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגי אהדדי כעין מחלוקת ב"ש וב"ה לא ליעבד כי
 קוליה דמר וכי קוליה דמר ולא כחומריה דמר וכי חומריה דמר והיינו דוקא היכי דסתרי
 אהדדי כדמסיק רבי שיובי שם. הרי כי הבחירה ביד אמורא לפסוק לפי שיקול דעתו
 כקולו של תנא זה וכקולו של התנא האחר כל שאין הדברים סותרים אלו את אלו עיי'
 במאירי שם ("ד"ה כבר ביארנו"). ולא קרינן עליה ומקלו יגיד לו כל המקל לו מגיד לו.
 ואעפ"י שבכל הדברים שפליגי תרי תנאי הוא פוסק כזה במה שהוא מקל וכבר פלוגתיה
 במה שהוא מקל. דכיון דכך הוא שיקול דעתו כך ראוי לו להורות. אולם כל זה באמורא
 ובכל חכם ותלמיד (עיין מאירי שם) הבא לפסוק הלכה בענין שנחלקו בו קודמיו ולפי
 שיקול דעתו בוחר בדבריו של אחד מהם...".

³⁷ בדין "קיים ליי" יכול אדם לומר, שהוא סובר כשיטה פלוגית, ולכן אין להוציא ממנו
 ממוין. ויש מקום לדון על סמך מה הוא נוקט כך, האם כיון שהוא למד והסיק כשיטה זו
 או שזו טענה שהוא יכול להעלות אף שאינו בר הכי. וזו אחת הסיבות בגללן התומים
 בקיצור תקפו כהן ס"י קכ"ג-קכ"ד (דף מח: במהד' הרגילות) תוקף את דין קים לי. ועיין
 לקמן אות כה ואילך.

אולם לשון הגמרא "הרוצה" לכאורה מלמדת שהכל תלוי ברצונו, וצ"ע.³⁸

אמנם, על פי המבואר לקמן (אות ט' בשם הרמב"ן) יש מקום לומר שגם אם יכול אדם לבחור כרצונו בכל מקרה ומקרה, הרי זה רק במחלוקת בית שמאי ובית הלל ולא בשאר מחלוקות³⁹ (ועיין אות יב בדברי בעל בצל החכמה שביאר שלא כדברינו).

כללי פסיקה פנגד הרוצה לעשות כב"ה עושה וכו'

ט. הראשונים תמחו על סוגייתנו שהרי במקרה של מחלוקת קיימים כללי פסיקה (כמבואר באות א') וכיצד יכול כל אדם לעשות כפי רצונו⁴⁰ ?

מענה לקושי זה השיב הרמב"ן בחידושו לחולין דף מג :

ויש לי לומר מתוך שמחלוקתן של תלמידי ב"ש וב"ה גדולה וכל חכמי ישראל נכנסין תחתיה ונעשית להם תורה כשתי תורות הרשות לכל אחד לעשות כדבריהם כדאמרין ביבמות (י"ד.),

³⁸ עיין בהוספות מהגרז"נ גולדברג שליט"א בעמ' 59.

³⁹ וכ"ש על פי שיטת המשנת יעב"ץ שבהערה 41.

⁴⁰ עיין קובץ שיעורים, בקונטרס דברי סופרים סימן ד' אות ד' ואילך בחילוק בין ספק רגיל לבין ספק הנובע ממחלוקת פוסקים (שלהם יש סמכות להורות, והשאלה היא כלפי מה נאמר "ככל אשר יורוך").

וכיון שכן, זה הרוצה להיות מכת ב"ש ולעשות כדבריהם לעולם רשאי הוא⁴¹.

כלומר, הכללים הרגילים של הנהגה במקום שלא הוכרעה המחלוקת, אינם חלים במחלוקת בית הלל ובית שמאי כיון שהם שני בתי דינים וזו מחלוקת מיוחדת כיון שכל חכמי ישראל נכללים במחלוקת זו. וכל אדם יכול לבחור לעצמו את ה'קהילה' אליה הוא יכול להצטרף (עי"ש במסכת יבמות) ואינו חייב לבחור את הקהילה על פי הכללים של הכרעת הספיקות כיון שיכול לקבל על עצמו בית דין מסויים.

מדברי הרמב"ן מוכח שלעולם חייב אדם ללכת אחר בית הדין שבחר לו הן בקולותיו והן בחומרותיו ואינו יכול לבחור 'קולא' בכל מקרה ומקרה (עיין אות ד'-ח'), אלא עליו לנהוג כשיטת בית הדין אליו הוא משתייך.

אמנם, אם בשעה שאדם בוחר לעצמו קהל ובית דין להצטרף אליו הוא שוקל בדעתו להצטרף לקהל פלוני מפני שבית הדין שלהם מקל ברוב המקרים, נראה שדבר זה מותר (אף) לשיטת

⁴¹ הרמב"ן לא ביאר מדוע מחלוקת שכל חכמי ישראל נכללים בה שונה משאר מחלוקות ועיין גם בחידושי הר"ן שם. ובמשנת יעב"ן חלק חו"מ סימן ה' אות ה' ד"ה "ואשר" כתב שלבית דין של בית שמאי ולבית דין של בית הלל, לכל אחד מהם היתה סמכות של בית דין של שבעים ואחד ולכן לכל אחד מהם היתה תורת בית דין הגדול, וממילא יכול כל אחד לבחור אל מי ללכת ולקיים בזה את המצוה של "ככל אשר יורוך". ועיין נעם ז' במאמרו של הגר"מ כשר זצ"ל בהערה בעמ' ד"ש ואילך שחולק עליו.

הרמב"ן⁴². ואם אין לאדם בית דין אליו הוא שייך, חלים עליו כללי הספקות הנ"ל באות א'⁴³ ועיין באות יד לקמן.

לשאל רב מקל' (כשלא ידועה דעתו במקרה המסויים של השאלה)

י. לעיל דנו האם מותר לאדם לבחור לעצמו לנהוג כקולות של בית שמאי או בית הלל וכו', כאשר מדובר במקרה בו ידוע לאדם מה היא דעת בית הלל ומה היא דעת בית שמאי בשאלה המדוברת והוא רוצה לבחור כאחת השיטות. לקמן נדון לגבי מקרה בו לאדם יש שאלה למעשה⁴⁴, אולם הוא אינו יודע מה דעת רב פלוני בשאלה מסויימת זו ומה דעת רב אחר, רק הוא יודע שרב אחד ידוע כ"מקל" ורב אחר ידוע כ"מחמיר". האם מותר לו

⁴² ומותר לאדם לעבור מעיר לעיר מחמת סיבות של פרנסה או כל סיבה שהיא, והוא נעשה כבני העיר החדשה בקולותיהם וחומרותיהם (עיין תחילת פרק רביעי במסכת פסחים). וכן גר שהתגייס אין לו שום מנהג שמחייב אותו מסתבר שיכול לבחור לאיזה בית דין וקהל הוא מצטרף.

⁴³ ואכמ"ל בגדרי "עשה לך רב" שמאפשרים לאדם ללכת אחר רבו בכל דבר בין לקולא ובין לחומרא, ועיין תו"א יו"ד סימן ק"ג שהאריך בענין זה.

⁴⁴ אם מדובר בשאלה שאינה למעשה, וידוע שהרב לא ישיב לו אם שאלה זו אינה למעשה, יש לעיין האם מותר לו לשקר לרב ולומר ששואל למעשה. ובירושלמי פ"ג מסנהדרין הלכה ט', בדין הוצאת ספרים מא"י לחו"ל: "ר' חייא בר בא בעא קומי רבי יוסי מהו להוציא. אמר ליה לעובד' את שאיל לי א"ל לא. ובאיש לרבי זעירא דלא אמר ליה עובדא". כלומר, ר' יוסי לא השיב לשאלה שאיננה למעשה ור' זעירא הקפיד על ר' חייא שלא אמר לר' יוסי שהשאלה היא למעשה. כלומר, סבר שמותר לו לשקר עבור כך. ובשו"ת בצל החכמה ח"ד סימן ס"ד כתב, שאם רצונו לדעת את ההלכה כדי שבעתיד כשתבוא אליו שאלה מעין זו מותר לומר ששואל למעשה, אף אם אין מעשה בידו עתה. והרה"ג אפרים גרינבלט שליט"א כתב בקובץ בית הלל, תשרי תשס"ט עמ' ק"א: "רק שמסתבר הדבר שצריך שתהיה כוונתו טהורה ושלימה אך ורק בשביל לידע אותו הדבר הלכה ששואל, שבזה מקיים הוא מצות ת"ת. אך אם מעורב בכוונתו איזה יצר סקרנות לידע דעת אותו גדול בענין פלוני כגון ששנוי הוא במחלוקת או שנהנה הוא לשוחח עם אדם גדול ועי"ז מתאפשר לו הדבר אף שהנאה של מצוה היא מ"מ ודאי שלא התירו איסור דאורייתא בשביל זה". ומ"מ יש לעיין האם אין בכך מיעוט בכבוד ת"ת, רצ"ע.

לשואל את הרב ה"מקל"⁴⁵.

אילו אותו אדם לא היה ניגש לרב לשואל אותו מה הדין במקרה שלפניו, היה עליו לנהוג על פי כללי הפסיקה הרגילים (כנ"ל אות א') ואם מדובר באיסור תורה היה עליו להחמיר וכו'. ומכאן שיש לעיין מה בכלל תועלת יש לו בשאלה לרב כלשהו (שאינו רבו), הרי גם לאחר שאותו רב ענה לו, לא השתנתה העובדה שיש אחרים שמחמירים וכיצד הוא יכול לסמוך על המקל כאשר מדובר באיסור תורה. ומדוע כללי הפסיקה ישתנו לאחר ששמע את דעתו של הרב, כשהוא עצמו ידע עליה מקודם (ועיין לקמן אות יד).

אם מדובר במקרה בו לשואל אין ידיעה מה הדין ומה היא דעת רב פלוני, רק הוא יודע שרב פלוני ידוע כ"מקל" ורב אחר ידוע כ"מחמיר". כיון שלא מדובר בדבר חתוך (שיתכן שפעם המחמיר יקל ופעם המקל יחמיר), הרי שגם אם ננקוט שאם אדם יודע את תשובת הרב אסור לו ללכת בכוונה לרב מקל, בנידון שלפנינו (שאינו יודע מה יענה כל אחד מהרבנים במקרה שלפניו) יש מקום לומר שמותר לו ללכת לרב שבדרך כלל מקל שהרי יתכן שבמקרה המסוים הזה שניהם יורו אותה הוראה (לחומרא או לקולא), ואין לו סיבה מכרחת לחשוב שרב אחר

⁴⁵ לקמן באות יד ואילך, נדון לגבי שאלה שידועה תשובת הנשאל מראש.

יפסוק אחרת⁴⁶ - ועיין לקמן.

יא. שו"ת משנה הלכות חלק ט"ז סימן ס"ד:

ובדין ששאל בעשה לך רב אם אדם יכול לבחור
לעצמו רב מקל.

הנה דבר זה הוא צריך ביאור, דצריך לדעת מה זה
רב מקל, אם הוא כהלכה ויר"ש, אז אינו מקל אלא
הוא בבחינת כחה דהתירא עדיף⁴⁷.

⁴⁶ ויש לעיין האם אין באמור בפנים משום "היתממות" שלא במקומה. ועיין לקמן אות
יד ואילך שם נדון על האפשרות ללכת לשאול רב ש"מקל" באיסור תורה כשידוע שהרוב
חולקים עליו וכו'.

⁴⁷ רש"י ביצה דף ב': "דהתירא עדיף ליה - טוב לו להשמיענו כח דברי המתיר, שהוא
סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר, אבל כח האוסרין אינה ראייה, שהכל יכולין להחמיר
ואפילו בדבר המותר". ובעל המשנה הלכות עצמו ביאר בחלק י"ב סימן ק"ט: "בדבר
שתמחה על מה שאמרת דגם להחמיר אסור מה שאינו מבואר עד שיביא ראייה לדבריו
והרי בגמ' אמרו כחה דהתירא עדיף ופרש"י שעליו להביא ראייה אבל להחמיר כל אחד
יכול להחמיר. דע כי הם שני דברים דמה שאמרו להחמיר כל אחד יכול להחמיר אין
הכוונה למעליותא ושכן ההלכה, אלא גריעותא הוא ואין לעשות כן אלא לברר לעצמו
בכח דהתירא שלזה צריכין ליגע כמ"ש יגיע כפיך כי תאכל. אלא כל שהוא בספק ואינו
יודע הדין להיכן נוטה שעליו להביא ראייה להתיר וכל זמן שלא הביא ראייה להתיר צריך
להפריש מספק ככל ספק. ועיין יש"ש ב"ק פ"ד סי' ט' ובכורות פ"ד מ"ד הלכה חמורך
טרפון ובירושמי תרומות פ"ה א"ר לעזר כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא
את הטהור. ועיין ש"ך יו"ד סי' רמ"ב בקיצור או"ה שלו סק"ט ועיין ב"ח יו"ד סי' קפ"ז
על חומרת מהר"ם ז"ל ועיין משנה (ח"ד סי' ק"ה וח"ה סי' ק"ד) ומבואר דלהחמיר
בדברים הוא אחריות גדול כמו להקל ואין חילוק ביניהם ולא תוספו ולא תגרעו ביחד
נאמרו. וז"ל רבינו יונה באגרת התשובה (אות ק') זה כלל גדול בתורה כל דבר שאינך
יודע אם הוא מותר או אסור, הרי זה אסור עליך עד שתשאל לחכם ויאמר לך שהוא
מותר. ועיין (ברכות ל"ה ע"א) ועיין עוד עירובין (ס"ה ע"ב ושם ס"ז ע"ב) ובזה גמי הפי'
כחה דהתירא לחומרא אבל מי שרוצה בדבר המקובל אינו כן אלא צריך ליגע עצמו
ולהתיר וע"ז אמרו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך". ועיין גם בדבריו בחלק ה' סימן
ק"ד וחלק ח' סימן קס"ז. ועיין הערה 52 ובהערה 77 בשם הבני יששכר.

ואם הוא אינו פוסק ע"פ התורה ומרננין אחריו אז
הוא בבחינת קל ולא מקל.

ומ"מ ודאי נכון לבחור לעצמו רב ששואל אותו
שאלות ויהיה לו רב קבוע. אעפ"כ פשוט שאם הלך
הרב מביתו וצריך לשאול שאלה יכול לשאול מרב
אחר⁴⁸...

המשנה הלכות דין על שאלה מזדמנת ועל רב קבוע. ו"נכון"
שיהיה לו רב קבוע ואם הלך הרב מביתו ישאל רב אחר. אמנם,
כיצד לבחור את הרב הקבוע (או כיצד לבחור את הרב אותו הוא
ישאל כשהרב הקבוע הלך מביתו) הוא לא ביאר במפורש. רק
אמר שאם הוא "כהלכה וירא שמים" אין להגדירו מקל אלא
גדלותו בתורה מאפשרת לו להקל ועל כך נאמר "כחא דהיתרא
עדיף".

ולדבריו יתכן להסיק שאם ישנם שני רבנים ושניהם כהלכה ויראי
שמים, יש עדיפות למקל. לא מפאת רצונו של השואל למצוא
קולות, אלא מפני שהמקל הינו יותר מהמחמיר שיש לו את
האפשרות להתיר, ויש מעלה (ואולי גם חיוב⁴⁹) לשאול את הרב
הגדול יותר בתורה⁵⁰.

⁴⁸ וראיה מהמעשה של ילתא בניה כ: , ע"ש.

⁴⁹ עיין אות א'.

⁵⁰ האמור בפנים הוא מצידו של השואל. אולם יש לדון גם מצידו של הנשאל. שכתב
הרמ"א ביו"ד סימן רמ"ב סעיף ל"א: "ואין לאדם להורות עד ארבעים שנה, אם יש גדול
ממנו בעיר, אף על פי שאינו רבו", ועי"ש בנו"כ. ובשו"ע חו"מ סימן י' סעיף ב' כתב:
"כל מי שבא לידו דין ומדמהו לדין אחר שבא לידו כבר ופסקו, ויש עמו בעיר גדול ממנו

יב. בשו"ת בצל החכמה חלק ו' סימן כ"ט כתב, שיש כח ביד תנא או אמורא או חכם לפסוק כדברי המקל:

כי הרי הבחירה ביד אמורא לפסוק לפי שיקול דעתו
כקולו של תנא זה וכקולו של התנא האחר כל שאין
הדברים סותרים אלו את אלו...

ואע"פ שבכל הדברים שפליגי תרי תנאי הוא פוסק
כזה במה שהוא מקל, וכבר פלוגתיהו במה שהוא
מקל, דכיון דכך הוא שיקול דעתו, כך ראוי לו
להורות.

ומדבריו נראה שכיון שמדובר בהכרעה הנובעת מכח שיקול
הדעת, הקולא יכולה להיות גם בדיני תורה ולא רק בדיני דרבנן.
וזאת, בחכם המורה על פי שיקול דעתו:

בחכמה ואינו נמלך בו, הרי זה בכלל הרשעים שלבם גס בהוראה. וכתב שם הנהיבות
שה"ה בהוראת או"ה (ולא הזכיר גיל ארבעים). ולכאורה תמוה שלפי זה לעולם יש ללכת
לשואל את הגדול שבעיר. והעיר על כך הגרז"נ גולדברג שליט"א (פסקים בכת"י שנכתבו
על ידי): "מציאותית הדבר בלתי אפשרי שכולם ילכו לשואל את גדול העיר כיון שיהיה
תור גדול ולא יוכלו לשאול. ומה עוד שאם כולם פונים לגדול לא יהיה לו זמן לעיין
ופעמים רבות הוא לא נמצא בענין ודוקא זה ששואלו בירר את הענין מקודם וידוע טוב
יותר ממנו. אמנם לא כל הגדולים כך ויש יודעים הכל. ואמנם נראה שהיה ראוי לתקן
תקנה שרק רבנים ישאלו את הגדולים וזאת כדי שלא כל אחד ילך לשואל את הגדולים
והדבר יגרום לכך שרבני שכונה וכו' לא לומדים לברר הלכות, ורק אם הרב יסתפק –
יפנה הוא לגדול". וכתב בפת"ש יו"ד סימן צ"ט ס"ק ה' בשם תשובת צמח צדק סימן
מ"ה "אם הוא מסופק בהוראה ושאל ללומדים ולא שאל לבעלי הוראה המפורסמים לא
מקרי שוגג ע"ש ובוזה נדחה תשובת בית יעקב סימן פ"ה שרצה לדמות אם עשתה ע"פ
דיבורה של אשה אחרת לעשתה על פי חכם דמאי שנא ע"ש...".
(ואף לגבי רופא נפסק ביו"ד בתחילת סימן של"ו: ומיהו לא יתעסק ברפואה אא"כ הוא
בקי, ולא יהא שם גדול ממנו, שאם לא כן, הרי זה שופך דמים").

אולם כל זה באמורא ובכל חכם ותלמיד (...) הבא
 לפסוק הלכה בענין שנחלקו בו קודמיו ולפי שיקול
 דעתו בוחר בדבריו של אחד מהם.

אבל איש או אשה שנזדמנה להם שאלה בביתם או
 במסחרם וכו' ונמצאים שני חכמים מורי הוראות
 שוים לטובה בחכמה וביר"ש כבנד"ד וידוע שאחד
 מהם מורה להקל בעניני שבת ובעניני איסור והיתר
 והשני מורה להקל בעניני נדה ובעניני רבית,

אם בעניני שבת ואיסור והיתר יבחר לו לשאול את
 פי הרב המקל בענינים אלה ובעניני נדה ורבית יבחר
 לשאול את פי הרב השני המקל בענינים אלה, בודאי
 שאינו דומה להך דלעיל (אות ב') שהרי אין כאן
 שיקול דעת תורה להקל, רק ומקלו יגיד לו כל המקל
 מגיד לו.

וכראיה לדבריו ציין את דברי הגמ' עירובין בדף ז. (לעיל אות
 ז'), והסיק ממנה:

מ"מ מסתבר דכל כה"ג דתרוצא קמא בעביד כקולי
 דמר וכקולי דמר ולא לפי שכך היא הכרעת שיקול
 דעתו נהי דרשע לא מיקרי, עכ"פ אית ביה משום
 ומקלו יגיד לו כל המקל לו יגיד לו אליבא דכו"ע⁵¹.

⁵¹ כלומר קיימת דרגה חמורה של רשע וקיימת דרגה של 'מקלו יגיד לו' שאף היא אינה
 נכונה, אבל איננו בכלל 'רשע' (ויש לבאר היכן עובד הגבול בין שתי הדרגות), עי"ש
 בדבריו ולעיל באות ח' שביארנו שלא כדבריו.

אולם אף הוא עצמו מבאר שיש לחלק בין מי שהולך אחר המקל בשאלה שכבר ידועה דעת האוסר ודעת המתיר (שעל כך יש הקפדה של "מקלו יגיד לו") לבין מי ששואל שאלה, שדעת המשיב אינה ידועה לו, רק הוא יודע שבדרך כלל חכם זה נוטה לקולא:

ומ"מ נד"ד אינו דומה לגמרי להך דעירובין, כי שם דברי המקלים והמחמירים לפניו והוא בוחר בקולי דמר ודמר נגד דעת המחמיר. לא כן בנד"ד, שאם כי הולך לשאול אל מי שבדרך כלל מקל בשאלות כאלה, מ"מ יתכן שבשאלה זו יחמיר וכן יתכן להיפך שבשאלה זו היה מורה להקל גם הרב שדרכו בדרך כלל להחמיר. ויש כאן עכ"פ צד להקל במה שאין כאן אוסר בודאי.

מדבריו עולה, שאליבא דאמת ההנהגה לפנות לרב המקל (בשאלה חדשה, כנ"ל) איננה הנהגה ראויה, רק שאי אפשר לאוסרה מכח דברי הגמ' בעירובין, כיון בגמ' בעירובין מדובר במקרה שונה (שהוא מעיקרא יודע שדעת החכם להקל באותה שאלה).

יג. לכאורה, שיטתו של בעל בצל החכמה מנוגדת לשיטת בעל המשנה הלכות (לעיל אות יא). שעל פי שיטת המשנה הלכות, החכם המקל יש לו מעלה בעצם זה שהוא מקל כיון שכחא דהיתרא עדיף ואילו בעל שו"ת בצל החכמה אינו מתחשב בטעם

אולם, כפי שמבואר בהמשך דברי בעל שו"ת בצל החכמה, אף הוא מתחשב בגדלותו של הרב הפוסק:

ונראה שאם ידוע ומפורסם כי הרב המורה להקל ע"ד משל בהלכות או"ה או הלכות שבת, משקיע הרבה מזמנו בלימוד הלכות אלה עד שבקי בהן ובכל פרטיהן והרב המקל בהלכות נדה משקיע הרבה מזמנו בלימוד הלכות אלה ומתוך כך יודע כל הלכותי הדק היטב, בכה"ג אם הוא שואל בהלכות או"ה ובהלכות שבת לרב זה ובהלכות נדה להרב השני, אין בזה נפתול כי הוא הולך בכל סוג שאלה אל הרב הבקי באותן הלכות יותר...⁵³

נמצא, שהן בעל המשנה הלכות והן בעל שו"ת בצל החכמה מסכימים שמותר לאדם לשאול את המומחה הגדול באותה מקצוע שבתורה. רק שלדעת המשנה הלכות, אם מדובר בת"ח ירא שמים שמתיר היא גופא יכולה להוות הוכחה לגדלותו בתורה ("כחא דהתירא עדיף"), ואילו בעל בצל החכמה אינו

⁵² עיין הערה 47. ושמוא כחא דהתירא עדיף אינו מלמד על עדיפותו של החכם על פני חבירו, אלא על ההלכה שהגמ' משמיעה לנו, ע"ש ברש"י.

⁵³ וציין לגמ' בע"ז דף ז. "אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו". וציין לש"ך ביו"ד סו"ס רמ"ב שנחלקו ראשונים האם גם בדאורייתא הולכים אחר הגדול או שבדאורייתא יש לילך לחומרא, וכתב שהרמ"א בסמ"ק כ"ה סעיף ב' כתב לילך אחר הגדול (ושלא כשיטת הרמב"ם), אולם כיון שבמקרה שלפנינו לא ידועה התשובה במדויק כיון שמדובר בשאלה חדשה שהחכם לא גילה דעתו עליה מעיקרא, יש מקום להקל.

מסתפק בראיה זו ודורש שיתברר שהוא משקיע מזמנו ובקי בהלכות אלו יותר מחכם אחר.

לשאול שאלה כשידועה התשובה

יד. פעמים שקיימת מחלוקת ידועה לגבי מקרה מסוים בין פוסקים, הללו מחמירים והללו מתירים. וכיון שמדובר בספק של תורה יש להחמיר. וכן כשיש רוב פוסקים לחומרא, יש לנקוט כשיטתם על פי כללי הפסיקה השונים (לעיל אות ב').

יש לעיין האם גם במציאות זו מותר לאדם ללכת לשאול את הרב המקל ולקבל ממנו תשובה על פי דעתו המקלה⁵⁴, למרות שעוד קודם ששאל אותו ידע שקיימת מחלוקת וידע שעל פי כללי הפסיקה יש להחמיר. ונמצא שיש לדון האם מותר לו ללכת ולשאול את הרב המקל ומה המשמעות של פסיקת ההיתר הזו (וכפי שביארנו לעיל באות י').⁵⁵

וכתב על כך הגרז"נ גולדברג שליט"א:

⁵⁴ מציאות זו נפוצה מאד בזמנינו בגלל ריבוי הספרים, מאגרי המידע וכו' שזמינים בקלות לכל אדם. ועיין משך חכמה, דברים פרק לא פסוק ט'. ובספר יסוד עולם לר' יצחק הישראלי מאמר ד' ופרק י"א וסוף פרק י"ד לגבי אי גילוי סוד העיבור, ע"ש. ובשער אפרים סימן י"ג, בטעם של כתיבת הפיוטים בשפה שאינה מובנת (ודימה זאת לאי כתיבת תורה שבע"פ).

⁵⁵ במציאות בה הרב המקל איננו רבו או מרא דאתרא.

מסתבר שאסור⁵⁶, שהרי יודע שיש מחלוקת בפרט
 הזה, ואם הוא מן התורה ספקו להחמיר. אכן באופן
 שהמקל הוא יותר ת"ח בענין ששואלו מסתבר
 שמותר, שהולכין אחר חכמה. ולכן אם אחד חכם
 בדינים אלו והשני חכם בדינים אחרים, הלכה בזה
 שהוא חכם יותר, וכמו שכתב לעיל⁵⁷.

אמנם עיין בדברי הדברות משה לקמן (אות טז) שנקט שניתן
 לשאול רב אף במקרה זה.

טו. במקרה בו קיימת מחלוקת, הספק הינו לאדם שבא לשאול, אולם
 לא לגבי בעלי המחלוקת עצמם. וכתב על כך הריטב"א
 בחידושו לע"ז דף ז. :

והוי יודע דכי אמרינן⁵⁸ הלך אחר המחמיר היינו
 לדידן, דכיון דספיקא הוא, נקטינן בספיקא
 דאורייתא לחומרא⁵⁹.

אבל לדידהו גופייהו ודאי כיון דשקולין נינהו וכל
 אחד עומד בשמועתו, זה נוהג כדבריו אפילו לקולא
 וזה נוהג כדבריו⁶⁰.

⁵⁶ פירוש, מסתבר שאסור לשאול.

⁵⁷ אות יג.

⁵⁸ "דכי אמרינן" במקרה בו היו שנים שנשאלו, שבספק של תורה יש ללכת אחר המחמיר
 אם שניהם שקולים (ע"פ ריב"ק) – לעיל אות ב'.

⁵⁹ הערת הגר"ז גולדברג שליט"א: וכן מפורש ברמב"ם פ"א מממרים הלכה ה': "אם
 אינך יודע להיכן הדין נוטה, בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר
 המקל".

הפוסק שסובר להתיר באיסור תורה, איננו מחויב להחמיר מדין
 "ספיקא דאורייתא", כיון שעבורו אין ספק והוא עומד בדבריו
 ונוהג לעצמו על פי פסקו⁶¹.

ועל פי שיטתו שיש כח ביד החכם המתיר לנהוג כשיטתו, הוסיף
 הריטב"א לגבי המקרה בו "היו שנים" (עיין לעיל אות ב') – שני
 חכמים נשאלו יחדיו אותה שאלה):

ודאמר נמי דאחרים הבאין לעשות בהוראתן הולכין
 אחר המחמיר בדאורייתא⁶². דוקא בענין אחר כיוצא
 בזה שנחלקו אלו, אבל באותה חתיכה עצמה
 שנחלקו בה כיון דשקולין הם וכי הדדי איפליגו בה
 אין הוראת איסור חל באותה חתיכה.

⁶⁰ הנמוק"י בחידושי (בשיטת הקדמונים, ע"ז דף ז). כתב: "אם הוא מתיר .... אסור הוא
 להורות לאחרים לאסור נגד המרובין או כנגד גדול ממנו, וכשהם שוים וחולקין זה עם
 זה, אסור להם לעשות אלו כדבריהם ואלו כדבריהם ויחלקו לשתי כתות, שנאמר לא
 תתגודדו, שלא יעשו אגודות אגודות, אלא נוהגין כולם לחומרא". ובמנחת שלמה חלק
 א' סימן מ"ד כתב שבמחלוקת בדברי סופרים: "אף אם האוסר עומד וצווה ככרוכיא על
 המתיר שהוא טועה, מ"מ אם גם המתיר הוא חכם שהגיע להוראה, נראה שאם לאחר גמר
 הויכוח בין האוסר והמתיר, יחזור שוב השואל וישאל אותם איך עלי להתנהג, מסתבר
 שגם האוסר צריך לומר לו, האי כללא שבדרכנן הלך אחר המקל". ומכלל דבריו נראה
 שכך הדין אפילו אם האוסר הינו "גדול" מהמתיר שהרי הסתפק בכך שהמתיר הינו "חכם
 שהגיע להוראה", ונראה שכך ביאר את דברי ר' יהושע בן קרחה, שבשל סופרים הולך
 אחר המקל אפילו בכה"ג.

ועל פי דבריהם, אם מדובר באיסור תורה, על המתיר לומר לשואל, שעליו לנהוג כמו
 האוסר, כיון שעבור השואל מדובר בספק של תורה שיש להחמיר בו, ועיין בדבריו
 הריטב"א לקמן.

⁶¹ מדיוק דברי הריטב"א שכתב שדין זה נאמר בששניהם שקולים, מוכח שאם רוב
 הפוסקים כנגדו או שאחרים גדולים ממנו בחכמה ובמנין, עליו לקבל את דעתם.

⁶² שיטת ר' יהושע בן קרחה – לעיל אות ב'.

...דכל היכא דהוו שקולין ונחלקו כאחת לא חל
 איסור באותה חתיכה ורשאי המקל להורות
 לאחרים קולא באותה חתיכה, והרוצה לסמוך עליו
 ולנהוג קולא באותה חתיכה שהורה בה הרשות בידו,
 אבל בחתיכה אחרת דכוותה, בהא ודאי בשל תורה
 הלך אחר המחמיר.⁶³

כלומר, אם אדם בא ושאל שני חכמים יחדיו לגבי חתיכת בשר
 האם היא כשרה או טריפה "אין הוראת איסור חל באותה
 חתיכה".⁶⁴ ויכול השואל לנהוג כשיטת המתיר.⁶⁵ אבל אם
 למחרת היום תתעורר אותה שאלה שוב, לפנינו ספק של תורה
 ויש לאסור בו.⁶⁶

ויש לעיין בטעם הדברים. מה הוא החילוק בין החתיכה לגביה

⁶³ המו"ל בחידושי הריטב"א בהוצאת מוסד הרב קוק כתב שזו גם שיטת הרא"ה המובאת בנמוק"י (במהד' שיטת הקדמונים) שכתב שם: "עוד כתב ז"ל גבי הא דנחלקו בבת אחת שבא לפני שניהם יחד הלך אחריו ואם לאו בשל תורה וכו', במה דברים אמורים בדבר אחר כיוצא בו של אותו דבר שנחלקו ולענין אחרים השומעים, אבל לענין עצמן או לענין אותו דבר שנחלקו עליו ואפילו אנשים אחרים אלו עושין כדברי עצמן ואלו עושין כדברי עצמן ואלו עושין כדברי המתירין ואלו עושין כדברי האוסרין, לפי שמעולם לא חל איסור על זה".

⁶⁴ שאם מעיקרא היה שואל רק חכם אחד והוא היה אוסר, הדין היה ש"שויא אנשיה חתיכה דאיסורא" ולא יועיל היתרו של השני – עיין הערה 6.

⁶⁵ כששניהם שקולים – עי"ש בריטב"א שנראה שעל כך הדיון. ובאנציקלופדיה תלמודית כרך ט' ערך הלכה עמ' רס"ז-רס"ז כתב בשם הריטב"א שלפנינו: "ואפילו לנו, דוקא בענין אחר כיוצא בזה שנחלקו, אבל באותה חתיכה עצמה שנחלקו בה, כיון ששקולים הם ונחלקו בבת אחת, אין הוראת איסור חלה באותה חתיכה, ורשאי מי שרוצה לסמוך על המקל". ועיין ש"ך יו"ד סימן רמ"ב ס"ק נ"ב, נ"ה, לגבי "שיפורי דרב" (ע"ז דף מ. ובריטב"א ע"ז ז.).

ועיין בהוספות מהגרז"נ גולדברג שליט"א בעמ' 59.

⁶⁶ ויש לעיין האם בכוחו של החכם לומר לשואל שהוא מורה לו עתה ולכל החתוכות שתתעורר בהם אותה שאלה. ועיין הערה 76 לגבי עיון בספרים ובהערה 5.

נשאלו שני החכמים עתה (שבה יכול השואל להקל) לבין חתיכה
 אחרת שהתעוררה לגביה אותה שאלה עצמה (שבה הדין
 להחמיר בספק של תורה), שאף לשיטת הריטב"א ש"אין הוראת
 איסור חל באותה חתיכה" סוף סוף בפני השואל יש מקרה של
 ספיקא דאורייתא ועליו להחמיר ?

טז. בדברות משה שבת סימן י' ענף ב' ד"ה "וסובר"⁶⁷ דן לגבי חכם
 שראוי להוראה שיש לו ספק באחד הדינים ויודע שיש מחלוקת
 בין הפוסקים בדין זה, האם מותר לו ללכת לשאול חכם אחר
 שההלכה ברורה לו, או שכיון שהשואל עצמו חכם ויודע
 שנחלקו הפוסקים בדבר עליו לנקוט בעצמו כדין "ספיקא
 דאורייתא לחומרא":

...בדבר שאינו יכול להכריע אינו בר הוראה ודין
 בזה והוא כסתם איש שאין הוראתו כלום אף שיוודע
 מה שאמרו אחרים בזה. ואם יודע שיש מחלוקת
 בזה צריך להחמיר באיסורין דאורייתא ובאיסורים
 דרבנן בשוין יכול להקל. וברבים מחמירין יצטרך
 להחמיר כהרבים. אבל מכיון שהוא כסתם איש יש
 לו הרשות לשאול מבעל הוראה, שהוא ממי שיכול
 להכריע שיהיה עליו הדין לעשות כהוראתו.

⁶⁷ ונכפלו הדברים בשו"ת אג"מ חלק ט' יו"ד סימן ח' אות ו'.

דהא מוכרחין לומר דהתורה נתנה רשות לחכמים שיש להם רשות לדון ולהורות אפילו לאלו היודעים דיני התורה ויודעים גם המחלוקת וכל השיטות שיש אוסרין ויש מתירין. דאלי"כ אף לאנשים פשוטים ולנשים לא היה להם להורות דבר מוחלט כשאיכא מחלוקת אלא לומר להשואל שהוא סובר שמותר אבל יש חכמים החולקים וסוברים שאסור, שהיה אז הדין שהשואל יחמיר באיסורים דאורייתא אף בשוין וכיש רבים החולקין עליו להחמיר אף באיסורים דרבנן, שכן הדין במחלוקת חכמים בדין.

ומשמע, שקודם שנפסק הדין בעמידה למנין רשות לכל חכם להורות כדעתיה ואינו מחויב לומר שאיכא חולקים עליו...

ולכן אף רבב"ח⁶⁸ שהוא עצמו היה בעל הוראה מ"מ בהדברים שלא היה יכול להכריע, שלא היה בזה בעל הוראה, אף שידע המחלוקת באלו הדברים, היה לו רשות לשאול מר' יוחנן רביה שהוא היה בעל הוראה בדין חלב דאיתרא שהכריע מגמריה ומסבריה איך יעשה אם יאכל או לא יאכל וכשהורה לו שיאכל, נעשה לו היתר בכח הוראה שיש לר' יוחנן, ואף אם לא שאל בפירוש הוי אכילתו דר' יוחנן בעצמו לפני רבב"ח כהורה לו שיאכל⁶⁹...

⁶⁸ עיין גמ' פסחים דף נא. בדין חלב דאיתרא: "אמר ליה רבה בר בר חנה לבניה, בני לא תאכל לא בפני ולא שלא בפני. אני שראיתי את רבי יוחנן שאכל, כדי הוא רבי יוחנן לסמוך עליו בפניו ושלא בפניו, אתה לא ראית אותו לא תאכל בין בפני בין שלא בפני..."
⁶⁹ עיין אור ישראל, לח (שנה י' גליון ב' עמ' קלא) במאמרו של הרב אהרן יצחק הלוי ארץ שדן בדברי הדברות משה וביחס לריטב"א ולחזו"א.

כלומר, "כח ההוראה" של החכם⁷⁰ יש בכוחו לגבור על הספיקא דאורייתא. שהרי עוד לפני ששאל, ידע השואל שמדובר בספק של תורה והיה עליו להחמיר. אלא ש"כח ההוראה" של החכם מועיל אף לשואל וגובר על הספק. ולכן לאחר ששאל אינו צריך לנהוג לחומרא אלא לנהוג כפי הפסק של הרב המתיר ולהקל.

ומכאן יובנו דברי הריטב"א (לעיל אות טו) שבמקרה של חתיכה שלגביה נחלקו שני חכמים, שיש הוראת היתר מפורשת של חכם, לא חל האיסור של האוסר ויכול השואל לסמוך על כח ההוראה של המתיר למרות שקיים ספק של תורה⁷¹. אבל לגבי

⁷⁰ עיין הערה 68 ויש לעיין אם רבב"ח סמך על כח ההוראה של ר' יוחנן, מדוע כח ההוראה זה אינו מועיל גם לבנו של רבב"ח. ושמה יש לחלק בין הוראה מפורשת לבין שראה מעשה. והר"ח שם כתב: "מכלל שהבא מכח אחר, שיראה מי שעשה מעשה, אף על פי שהוא עושה כמותו, אחרים אין סומכין עליו בפניו וכל שכן שלא בפניו". והגר"נ גולדברג שליט"א העיר, שמי שרואה הוא עצמו נחשב תלמיד, אבל אם לא ראה אינו נחשב תלמידו. ובדברות משה שם בהמשך דבריו (עמ' קכ"ח) כתב: "אבל בנו שהוא לא ראה את ר' יוחנן כששאל, שא"כ לא הורה לו ר' יוחנן בדבר זה למעשה. ומה שראה את רבב"ח אוכל הא רבב"ח אינו בעל הוראה בדין חלב דאיתרא מכיון שאינו יכול להכריע ונמצא שלא היתה לו הוראה מחכם בעל הוראה אלא ידיעה בעלמא שר' יוחנן סובר שמותר ושגם אכל בעצמו והורה לאחרים, הרי יש לו גם ידיעה שיש חכמי בבל שפליגי עליו וסברי שאסור וגם הורו לאחרים שאסור והנהיגו כן במקומם בבבל לאסור שהוא לו ממילא ספקא דדינא מפלוגתא דרבואתא הוא שאסור לאכול...". ולדבריו, האם בכל מקרה בו אין לחכם המורה ידיעה מכח לימודו אלא מכח ששמע מאחרים, אינו יכול להורות לתלמידיו כפי ששמע מרבו. ושמה יש לחלק בין הוראה מפורשת לבין שראה מעשה, אולם מלשון הדברות משה ששמע שאף בהוראה כך הדין, וצ"ע. ועי"ש בהמשך דבריו האם רבב"ח שמאכיל את בנו עובר על איסור לפני"ע, והעלה שמותר לו להאכיל לבנו מכח הוראת ר' יוחנן אבל בנו אסור לו לאכול.

ובשו"ת בצל החכמה חלק ד' סימן פ"ט כתב: "מבואר כי רבב"ח אם כי אמר לבנו להחמיר שלא לאכול, איהו גופי' אכל ולא הי' רשאי להחמיר על עצמו לפי שראה את ר"י אוכל".

⁷¹ לכאורה יש לעיין שהרי קיים כח ההוראה של האוסר וקיים כח ההוראה של המתיר, ומדוע גובר כח ההוראה של המתיר ? יתכן ש"כחא דהיתרא עדיף". אולם לא די בכך, שהרי לולי ההוראה המפורשת היה צריך להחמיר, וקצ"ע. ושמה, כל דבר הוא בבחינת היתר עד שיוכח שאסור (לפחות ברבר שאין חזקת איסור) ולפיכך כאשר יש מחלוקת ולא

חתיכה אחרת שלגביה החכם לא הורה להתיר, שב הדבר להיות
 ספיקא דאורייתא⁷² שיש להחמיר בו⁷³.

אולם הדברות משה בהמשך דבריו כתב לגבי חלב דאייתרא
 שרשב"ת אכלו על סמך דברי ר' יוחנן, שההיתר הוא כללי ואף
 למקרים אחרים:

והיה מותר לאכול לא רק בפניו ובמקומו שלר' יוחנן,
 אלא אף שלא בפניו וגם בבבל שנוהגין שלא לאוכלו,
 מפני שבכח הוראה שלר' יוחנן נעשה היתר ממש
 לאלו שהורה להם, ולא רק לאותו הפעם שהורה
 שהוא בפניו וגם לא רק במקומו...

יז. יש לעיין האם במקרה הנ"ל (שבאות יד, וכאשר החכמים
 שקולים בחכמתם) מותר לקבל את הוראת ההיתר דוקא במקרה

חל הכלל של "ספיקא דאורייתא לחומרא" יכול להקל, ואין כאן ספק שיש חובה להחמיר
 בו, כיון שספק זה נאמר רק כשאין "כח הוראה" מפורש. אמנם, יש לעיין האם כך תהיה

גם המסקנה בדבר שמעיקרא לא היתה לגביו חזקת איסור, וצ"ע.
⁷² ויש לעיין האם מותר לו לשוב ולשאול את שני החכמים ואזי יהיה הדבר מותר לו
 (הערת ר' צביאל שטרן נ"י). ונראה שהדבר תלוי באמור לעיל (ולקמן אות יז), שאף
 כשיודע שיש מחלוקת בין פוסקים מותר לו ללכת לשאול אחד מהם ולסמוך על כח

ההוראה שלו, ולפי"ז יוכל ללכת לשאול רק את הרב המקל, וקצ"ע.
⁷³ כלומר כח ההוראה של החכם הינו מוגבל לשאלה שבאה בפניו ולא למקרים נוספים.

וקצ"ע מדוע, והרי החכם עצמו סובר כך גם בשאר חתיכות ? ועל כרחנו יש לומר ש"כח
 הוראה" במקרה של ספק יכול לחול רק אם מדובר בשאלה שבאה לפניו (ועיין בדברי
 הריטב"א לקמן). ועיין שנה בשנה שנת תשכ"ד במאמרו של הגרי"ש ישראלי זצ"ל בעמ'
 180 שביאר מעין דברי הדברות משה והוסיף: "דברי הריטב"א... אין בכח בית דין...
 להכריע עצם ההלכה, אלא לאותו ענין ואותה חתיכה שבאה לידו... אין פסקו של חכם
 המתיר נחשב כפסק ברור וכהלכה שאין לאחריה כלום אלא לגבי אותה חתיכה גרידא,
 משא"כ אם באה לפניו חתיכה אחרת אעפ"י שהיא דכוותה, עליה אין תוקף לפסקו של
 ראשון, וחוזר הדבר להיות ספק, וכיון שהוא בדאורייתא יש ללכת לחומרא ככל ספיקות
 בדאורייתא".

בו הוא אינו יודע מה היא דעת החכם אותו הוא הולך לשאול, או שמעיקרא מותר לו ללכת לשאול את החכם המתיר ולסמוך על "כח ההוראה" שלו ?

בפשטות, כיון שבמקרה בו הוא שואל אין עליו את הכלל של "ספק דאורייתא לחומרא", מותר לשואל ללכת ולשאול מי שהוא רוצה, שהרי לולי השאלה היה מחויב להחמיר מדין "ספיקא דאורייתא לחומרא", ואע"פ כן התירו לו לשאול (כמבואר בדברות משה הנ"ל), ומכאן שאין מניעה שישאל מי שירצה, וכח ההוראה של החכם יחול עליו (ובכך תשובה לשאלה שבאות יד ועיין עוד לקמן).

יח. כפי שמודגש בדברי הריטב"א (באות טו), רק אם שאל ונענה מותר לו להקל. אבל אם לא שאל, אינו יכול לסמוך על כח ההוראה של החכם המתיר.

ויש לעיין בתוקפו של "כח ההוראה" שחל רק על החתיכה עליה נשאל החכם ולא על חתיכה אחרת. האם בשאלה בה לא מדובר על "חפצא" של איסור אלא על שאלה כיצד לנהוג (כגון, שאלה בהלכות שבת), גם כן יש חובה לשאול בכל פעם את החכם מחדש או שכיון שקיבל פסק להיתרא יכול לסמוך עליו גם במקרים אחרים (כגון, בשבתות נוספות).⁷⁴

⁷⁴ ואין לומר לאידך גיסא, שכיון שאין כאן חתיכה לפנינו לעולם לא יוכל לסמוך על המתיר. וזה אינו, כיון שהוראתו לא היתה הוראה ב"חפצא" של החתיכה אלא דין שפוסק החכם לשואל. ועיין מה שכתב בספר בית ראובן חלק ב' סימן כ"ה בהערה בסוף הסימן

ולכאורה השואל עצמו שקיבל תשובה על שאלתו, קיבל תשובה כללית ולכן יש להתיר לו, וכך עולה מדברי הדברות משה לעיל. אולם תשובה זו לא תועיל לאחרים שלא שאלו אותו במפורש. אמנם החזו"א ביו"ד סימן ק"נ ס"ק ה' (ואבהע"ז סימן קמ"ד ליבמות דף י"ד) כתב:

75 מדברי הריטב"א משמע דב"ש וב"ה היו בעיר אחת ממש ושניהן היו ב"ד לכל העיר. ולכן כתב שאין רשאים לעשות כב"ש או כב"ה לקולא אא"כ הורו להן על מאורע שאירע. וצריכין לשאול בכל פעם כדי להקל... 76

וצ"ע. ושם דן ב"ש שמעון שרוצה להעתיק דיסק" ומצא באחד הספרים (צהר, חלק י"א עמ' שכ"א) ש"נחלקן הפוסקים בזמנינו האם יש איסור להעתיק לצורך שימוש עצמו. האם מותר לו לשאול אותו גדול שמקל בזה ולסמוך על הוראתו למרות שאינו נוהג כמותו בשאר הלכות? כתבנו לעיל שמותר לסמוך על רב, ואפילו הוא ידוע כמקל כאשר באים לפניו אותו הרב עם שאלה על חפץ מסויים כמו במראה, ויורה בה למעשה להתיר וזה אפילו אם אינו נוהג כאותו רב בכל דיני התורה. לפי זה בנידון דנן, יתכן ההיתר הנ"ל ויהיה מותר להעתיק את הדיסק לצורך שימוש עצמו כיון ששאל עליו לחכם, והחכם התיר אותו למעשה. וצ"ע לדברי הריטב"א. ויש לעיין האם ההיתר נאמר גם כאשר יש לו רב קבוע, וצ"ע.

והגרז"נ גולדברג שליט"א העיר: "בספק אם יש איסור להעתיק דיסק, נראה שלדעת הרשב"ם (ב"ב, נז: ד"ה "לקולא") שאם יש ספק אם בעל החצר מקפיד על דריסת הרגל מותר מספק ליכנס, שספק ממנו לקולא, א"כ גם כאן יש להתיר, וצ"ע". ועיין הערה 99. 75 עיי"ש בתחילת דבריו, שלולי דברי הריטב"א. היה ניתן לומר שאם מתו החולקים או שהשואל אינו במקומו של אחד החולקים, עליו ללכת לחומרא באיסור תורה, ודברי הגמ' שהרוצה לעשות כב"ה וכדו' עושה, היינו מי שהוא בעירם של בית הלל, עיי"ש. 76 יש לעיין מה נכנס בגדר "שאלה". במציאות בה אדם שיש לו שאלה, פותח את ספרי הפוסקים שנכתבו כהלכה למעשה (אא"כ המחבר מזהיר שלא יפסוק מתוך ספרו). האם העיון בספר הוא עצמו נחשב "שאלה" וכיון שראה כמה שיטות פוסקים נחשב הדבר כאילו שאל את הרב פנים אל פנים, וממילא בכל פעם שיש לו שאלה יעיין בספרים ויחשב כאילו עתה שאל את הרב עצמו, וצ"ע. ועיין הערות 5, 66. ועיין הערה 23 ויש לעיין האם בקשתו של רב ספרא לברר את דעת ר' אבהו דומה לעיון בספרים. ולגבי העיון בספרים, כתב בשו"ת שבות יעקב חלק ב' סימן ס"ד (והו"ד בקצה בפת"ש יו"ד רמב"ם ס"ק ג'): "ומכ"ש שרבינו הן הן הספרים אשר נתפשטו בקרב ישראל ראוי

החזו"א לא חילק בין שאלה לגבי חתיכת בשר לבין שאלה בהלכות שבת וכדו' והזכיר רק 'מאורע שאירע', וצ"ע האם נוכל לדייק מדבריו על איזה מקרה דיבר.

יט. הריטב"א (עיין בדבריו באות טו שתשובת החכם היא רק לגבי המקרה עצמו עליו נשאל ולא למקרים נוספים) בהמשך דבריו מחדש שקיים מקרה בו יכול השואל לסמוך על החכם המקל אפילו אם לא שמע ממנו תשובה לגבי השאלה שעומדת בפניו עכשיו:

ונראין דברים דכיון דפליגי בשיקול הדעת ושניהם שקולין אי חד מינייהו סמיך אגמריה⁷⁷ שהולכין אחריו אפילו בחתיכה אחרת, וכל שכן באותה חתיכה עצמה⁷⁸...

לכל מי שהגיעו להוראה שלא יורה שום הוראה בלתי עיון תחלה בספר..... ובר מן דין ראוי לעשות כן במקום שאין בני תורה שלא יחשדו ויאמרו עמא דארעא שמחמירין עליהם שלא כדיון מפני חסידות וכה"ג ואין חושש להפסיד ממונם שהרי הורה כן מבלי עיון בספר" (אמנם כיום קיימת גם מציאות הפוכה, שאם הרב אינו עונה מייד ורוצה לעיין בספרים השואל חושב שאינו ת"ח כ"כ גדול). ועיין מש"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ו סימן קל"ד. ובפת"ש הנ"ל בס"ק ג'.

⁷⁷ "סמיך אגמריה". פירוש, סומך על שמועתו כפי ששמע מפי רבו (עיין נידה כ: ור"ן על הרי"ף ט: מדרפיו). וברא"ש בחולין פרק ג' סימן ז' פירש שלמד מרבו, ואינו סומך על סברתו שלו אלא על מה שלמד מרבו. ועיין חולין דף מד: שבהמה שהורה בה חכם מסברא יש מקום להימנע ולא לאוכלה וכ"כ הרמ"א ביו"ד סו"ס קט"ז. ובטעם הדבר כתב המהרש"א בחולין לו: כיון שהשואל חשב מעיקרא שאסור, הוי מעין פיגול שנאסר במחשבה (מעין דבריו כתב גם בחידושי החת"ס שם). וכתב ר' יהודה הכהן (בשיטת הקדמונים) שם: "ופירשוה חז"ל שלא אכל מבהמה שהורה בה חכם, אפילו להתיר, דתליא בסברא, דהתם איכא לספוקי דילמא לא הויא סברא מעליא". ובפסקי הרי"א ז' דף מט. כתב: "בהמה שהורה בה חכם והתירה מסברת עצמו ואינו מקובל מרביתו, אף על פי שהיא מותרת, אין ראוי לאדם חשוב לאכול ממנה. ועל זה אמר יחזקאל הנביא ולא בא בפי בשר פיגול, לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם, אף כשהוא מקובל מרביתו אין ראוי [לו] לקנות ממנו, שמא יחשדו אותו שהתיר לו כדי שימכור לו בזול אך אם הבשר

הריטב"א לא ביאר מדוע חכם שסומך על מה שגמר ולמד מרבו עדיף מחכם שסומך על סברתו שלו. ועוד, האם יש צורך שרבו ג"כ למד מרבו או גם אם רבו אמר את הדבר מסברתו יש לתלמידו של אותו רב (שהוא החכם שנשאל עתה) מעלה על פני החכם הנוסף שבעירו, וצ"ע. אמנם, אם שני החכמים מורים על פי רבם נראה שחזר הדין, שניתן לסמוך על המקל רק במקרה עליו עליו נשאל ולא בחתיכה אחרת.

נמכר במשקל שהמשקל שוה לכל, וכן העדים שהעידו על הדבר להתירו צריכין להזהר מן החשד. אמרו חכמים הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו". ולפי סברא זו החומרא היא רק על המתיר עצמו ולא על אחרים, וקצ"ע.

וכתב בספר בני יששכר מאמרי חודש אדר מאמר ב - שקל הקודש, דרוש ז': "ועתה מהראוי לך להתבונן, כיון שהדבר הזה הוא מאת הש"י שהוא מזמין הדבר האיסור שיתערב ברוב היתר בכדי שיהיה ניתר באכילה כי יודע הש"י שזה הוא מכלל הברירה הנמסר לישראל, ואם כן מצוה הוא בדוקא שיאכל ישראל החתיכה ההוא ולא יחמיר, כענין שאמרו רז"ל גדול הנהגה מיגיעו יותר מירא שמים [ברכות ח.], ופירש בזה הרב הקדוש בעל השל"ה נהנה מיגיעו היינו שייגע את עצמו בתורה ויודע להכשיר המאכל הזה עפ"י התורה הגם שיש בתוך המאכל דבר איסור הנה שב להיתר על פי כללי התורה, והאדם הזה אוכל המאכל ונהנה ממנו, הנה הוא גדול מן הירא שמים המחמיר (לשון השל"ה), מסכת שבועות, נר מצוה [מז]: '...ירא שמים קורא בכאן מי שהוא מחמיר ומטריף, אבל גדול ממנו מי שמייגע בתורה ולומד עד שנתברר לו שמותר באכילה. וזהו הנהגה מיגיע כפו, כי ידיו רב לו בתורה, או אשריו בעולם הזה שהוא נהנה מאכילה, וטוב לו לעולם הבא שעסק בתורה'. והוא כדברינו ממש, להיות הדבר הזה נסיבה מאת הש"י שיתברר המאכל האיסור ההוא, ולזכות יחשב לאדם האוכלו עפ"י התורה כי יתבררו הניצוה"ק, והוא גדול מן הירא שמים שאינו רוצה לאכול מטעם שיש בו תערובות איסור, הבן הדבר. על כן לדעתי הצעירה אין זה מדרך החסידות מה שכמה אנשים נוהגים לסלול בעצמם שלא לאכול מן שום מאכל שהיה עליו שאלת חכם הגם שהוא דבר פשוט ומבוזר דינו להיתר כגון על ידי תערובות בששים וכיוצא, כי לדעתי אדרבא מצוה הוא, יאכלו ענוים וישבעו, כי הוא נסיבה מאת הש"י שישבו האיסור להיתר ויתברר על ידי אכילת ישראל, ומה שאמרו רז"ל [חולין מד ב] לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם, היינו דוקא במלתא דתליא בסברא, וכמו"ש הפוסקים". ובמאמרי חודש אלול, מאמר ב' כתב הבני יששכר: "לפי הנ"ל יתכן, דהנה לעוה"ב שואלין לאדם עצמו הדין וההלכה, מי שדרכו היה בעולם הזה לייגע את עצמו בתורה להמציא קולות עפ"י התורה אז טוב לו גם לעוה"ב שיפסוק הדין לקולא עפ"י התורה, משא"כ הירא שמים בלי יגיעה בתורה יחמיר, הבן הדבר".

⁷⁸ עי"ש בראיותיו ובראיה מהגמ' בע"ז דף נז: וקצ"ע ששם מדובר באיסור דרבנן. ועיין בהערות המו"ל בהוצאת מוסד הרב קוק שציין למקומות נוספים בהם דין הריטב"א בסברא זו, והאם הריטב"א נוקט להלכה כשיטה זו.

ליעץ לשאול רב מקל

כ. על פי האמור, מסתבר שבכל מקרה בו מותר לאדם לשאול רב 'מקל' מותר גם לחבירו ליעץ לו לשאול את הרב המקל, שאם לו עצמו מותר לשאול אין סיבה לאסור על חבירו ליעץ לו ללכת ולשאול את אותו רב.

האם מותר לרב לומר לשואל שישאל רב אחר (באו"ה, שבת ופדו')

כא. רב שנשאל שאלה (באיסור והיתר, דיני שבת וכדו') והוא יודע את התשובה עליה⁷⁹ אולם הוא יודע שיש פוסקים החולקים עליו. האם מותר לו לומר לשואל לשאול רב אחר. כגון, שהוא סובר שהתשובה לשאלה של השואל היא לאיסורא וידוע לו שיש רבנים המקלים באותה שאלה⁸⁰ והוא אינו רוצה לחייב את

⁷⁹ פעמים הרב אין לו דעה ברורה והוא מחמיר מספק, אבל ידוע לו שיש רב אחר שמבין את העניין ומורה לקולא. ובמקרה זה מסתבר שיכול להפנות למומחה, ועיין הערה 5 בשם המעשה איש ובהערה 4 בשם הבית לחם יהודה.

⁸⁰ בגמ' ביבמות דף מה. הובא מעשה באדם שהוא בנה של בת ישראל ועובד כוכבים. ורב אמר שה"ולד כשר" ואע"פ לא רצה לתת לו את בתו ואפילו אם הוא יהיה כיהושע בן נון (ולא התבאר מדוע, האם מסיבה 'סגולית' או מחמת פסול כהונה – עיין שו"ע אבהע"ז סימן ו' ד' דיני פסולי כהונה). וכשהגיע הדבר לרבא אמר: "או גלי או נסיב בת מינך". והצעתו של רבא לגלות למקום אחר משמעותה היא שבמקום אחר לא יגלה את עובדת היותו בנו של עכו"ם ויסכימו להינשא לו. אמנם במקרה זה לא מדובר באיסור הלכתי של נישואין ולכן מותר להציע הצעה זו (ואכמ"ל, האם מותר לאדם שלא לגלות את העובדה שאביו הינו עכו"ם).

השואל לנהוג כחומרתו⁸¹. האם מותר לו לומר לשואל שישאל
 רב אחר, ואף לומר לו את מי 'כדאי' לו לשאול. כאשר הוא עצמו
 סובר שהדבר אסור והוא אינו מקבל את דעת החולק עליו⁸².

ובגמ' במסכת חולין דף נג. — נג: מצאנו מקרה הפוך, בו הרב
 המתיר שלח את השאלה לרב האוסר:

איתמר, רב אמר אין חוששין לספק דרוסה ושמואל
 אמר חוששין לספק דרוסה... אמר אמימר הלכתא
 חוששין לספק דרוסה.
 א"ל רב אשי לאמימר האי דרב מאי ? א"ל לא שמיע
 לי כלומר לא סבירא לי.

ואי בעית אימא הדר ביה רב לגבי דשמואל. דההוא
 שרקפא (רש"י: סל מלא עופות שנכנס הנץ ביניהם)
 דספק דרוסות דאתא לקמיה דרב. שדרינהו לקמיה
 דשמואל חנקינהו ושדנהו בנהרא.

⁸¹ לפעמים הרב מבין שלשואל יהיה מאד קשה לקבל את הכרעתו ולכן הוא מפנה לרב
 אחר. כגון בשאלות הנוגעות להפלות שהוא נוקט לאסור את ההפלה ואחרים מתירים,
 האם יכול לומר לשואל לפנות לרב אחר שמתיר או לפעמים ההיפך וכדו'.

⁸² פעמים לא מדובר דוקא בשאלות של חומרא וקולא אלא בהנהגות מסוימות בתפילה
 וכיוצ"ב שניתן לנהוג באופנים שונים. כגון, האם עדיף שהרב ידרוש בבית הכנסת לאחר
 קריאת התורה קודם הכנסת ספר התורה להיכל וספר התורה ישאר בחוץ או עדיף
 להכניסו קודם לכן להיכל וכדו'.

ואי ס"ד לא הדר ביה לישרינהו ? אלא מאי הדר ביה
 לישרינהו⁸³ !!

אלא אתריה דשמואל הוה⁸⁴ (ולאו אורח ארעא לאורויי
 קמיה באתריה בדבר שהן שוין בו. אבל אי הוו פליגי בה
 לא היה משדר להו קמיה להפסיד ממון ישראל דכל מקום
 שיש נדנוד חטא⁸⁵ אין חולקין כבוד לרב כך שמעתי. ולי
 נראה דה"ג אלא אתריה דשמואל הוה, ומחכא לא תפשוט
 דהדר ביה רב דלאו אורח ארעא למישרי באתריה מלתא
 דאיהו אסר והכי אמרינן בעירובין [דף צד] ורב אי ס"ל
 דאסור, לימא ליה אתריה דשמואל הוה).

על פי קושיית הגמ', חכם שסובר להיתר אין לו לשלוח את
 השואל לפוסק שאוסר. ועל פי פירושו הראשון של רש"י, אסור
 לו לעשות כך אפילו במקומו של הפוסק השני, כדי לא להפסיד
 ממונם של ישראל⁸⁶. כלומר, רב שמתיר אסור לו לשלוח את
 השואל לרב שאוסר. אולם, יש לעיין האם ההיפך ג"כ אסור.
 ומלשונו של רש"י "דכל מקום שיש נדנוד חטא אין חולקין כבוד
 לרב" נראה להוכיח לאיסורא, שאם הרב סובר שהדבר אסור,
 הרי שלשיתו יש בכך 'נדנוד איסור' ואינו יכול להפנות את
 השאלה לרב אחר.

⁸³ פירוש, כיצד שלח רב את השאלה לשמואל, כאשר הוא מתיר ושמואל אוסר. ולכן
 הכרחי לומר שרב חזר בו ומודה לשמואל לאיסור. אולם הגמ' מקשה על כך, שאם רב
 הסיק לאיסורא, לא היה צריך לשלוח שאלה זו לשמואל, והיה אוסר בעצמו.
⁸⁴ פירוש, השאלה נשאלה במקומו של שמואל ולכן רב אמר לשואל שישאל את שמואל
 ולא אותו (ועיין רש"י לקמן).
⁸⁵ נדנוד החטא – הינו הפסד ממונם של ישראל. ועיין עמ' 46.
⁸⁶ ואף לפי פירושו השני של רש"י, לולי העובדה שמדובר במקומו של שמואל, אין
 להפנות לרב האוסר.

ומסתבר לומר שאם הרב הראשון סובר שהרב השני הינו 'טועה בדבר משנה' (או בהלכה שברורה לו ללא ספק ואינו מקבל את העובדה שיכולה להיות דעה חולקת) אסור לו להפנות את השואל אליו. ולכן עיקר השאלה היא בדבר התלוי ב'שיקול הדעת'⁸⁷ במציאות בה הפוסק מבין שיש מי שיכול לפסוק כלא כשיטתו (אף שהוא אינו מסכים עימו), האם הוא יכול לומר לשואל לשאול את הפוסק החולק עליו.⁸⁸ או שכיון שהוא נוקט באופן מסויים ובטוח בהוראתו, הרי שזו היא ההוראה על פי דעתו וממילא אסור לו להפנות את השואל לפוסק אחר.

הדברות משה (אות טז) כתב שיש לכל חכם "כח הוראה" ועוד כתב הוא עצמו בהקדמתו לשו"ת אגרות משה:

שהאמת להוראה הוא מה שנראה לחכם...

ומכאן שבדבר התלוי בשיקול הדעת, ה"אמת להוראה" היא כפי ההוראה שמקבל השואל. ולכן יש מקום לומר, שמותר לרב לומר לשואל לשאול רב אחר, שהרי עבור השואל אין עדין הוראה למעשה, ולכן יכול לשאול חכם אחר (ועיין לקמן).

כב. שו"ת אגרות משה, חלק א' בהקדמה:

⁸⁷ ולא כאן המקום להאריך בדיני לפני עור, האם מותר לרב מתיר להאכיל את חבריו שסובר שהדבר אסור בלא להודיעו וכו'.

⁸⁸ עיין לעיל בדין "היו שנים" באות ב' ובהערה 60 בדברי המנחת שלמה. ושם יש לחלק בין שאלה בדין תורה ולבין שאלה בדין דרבנן, רצ"ע.

צריך לומר דאסור לחכם לשלח את השואל ממנו
 לחכם אחר, דכיון שבאת אצלו, היא מצוה שלו,⁸⁹
 אם הוא רשאי להורות...⁹⁰

על החכם קיימת מצוה להורות. וכיון שכך אסור לו להפנות את
 השאלה לרב אחר. אולם אם הרב מניח שהשואל לא יקבל את
 פסק הדין, יש מקום לומר שאין עליו מצוה להורות. וזאת על פי
 השיטה שהמצוה להורות כוללת לא רק את אמירת פסק ההלכה
 אלא גם את קיומו⁹¹. ואף אם ננקוט כשיטה הסוברת שהמצוה
 לדון מתקיימת כבר בהוראה עצמה (ולא תלויה בקיום ההוראה),
 יש מקום לומר שאם החכם מניח שהשואל לא יקבל את דבריו,
 עדיף שלא יענה לו כדי שלא להכשילו⁹², ויאמר לו לשאול פוסק
 אחר⁹³.

⁸⁹ ואכמ"ל האם המצוה היא להורות גם כשלא נשאל או רק לאחר שנשאל, עיין טוב
 סחרה עמ' ו' בהערה שמוני המצוות לא מנו מצוה להורות הלכה. והגדו"נ גולדברג
 שליט"א העיר: "ואין בזה מצוה של לימוד תורה, שכל שפוסק ואינו אומר הטעם אינו
 חשוב לימוד תורה ולכן מותר לאומרו בבית המרחץ בבית האמצעי וכן לפני ברכת
 התורה. אכן בסמ"ק (ק"א) כתב שזה מצוה להורות מקרא 'להורות' שנאמר בשותיי יין
 (ויקרא, י', י"א). ועיין רמ"א שכתב שאין היתר למורה הוראה ליטול שכר, רק שכר
 בטלה". ויל"ע האם האיסור ליטול שכר תלוי בשאח האם קיימת מצוה להורות.
⁹⁰ פירוש, אם הנשאל הוא חכם שיש לו רשות להורות. וכפל את דבריו בשו"ת אג"מ
 או"ח חלק ה' סימן כ'.

⁹¹ עיין שו"ת הרשב"א חלק א' סימן י"ח ומש"כ בספר טוב סחרה עמ' ו' ואילך.
⁹² ושמא על הרב הראשון לשקול בדעתו האם הוראת ההיתר של הרב השני שהוא חולק
 עליה, הינה לשיטתו חמורה יותר מהאיסור המוטל על השואל שלא לשמוע להוראתו
 (של הראשון) או ההיפך.

⁹³ ב"דין מרומה" שבו הדיין חש שיש רמאות בדברי העדים וכדו' אבל אינו יכול להוכיח
 את רמאותם של העדים כתב הרמב"ם בפרק כ"ד מהלכות סנהדרין הלכה ג': "יסלק עצמו
 מדין זה וידיננו מי שליבו שלם בדבר". ויש לעיין האם הדיין עצמו יכול להפנות את בעלי
 הדין לדיין אחר. ונראה שאם הוא בטוח שמדובר בדין מרומה (כפי שעולה מדברי
 הרמב"ם. ועיין תוס' סנהדרין דף לב: ד"ה "כאן" וברא"ש סנהדרין פרק ד' סימן א'
 ומש"כ על דבריהם בשו"ת בית יעקב [צוזמיר] סימן מ"ד ד"ה "וכדו'") ומפנה לדיין

וכמו כן, אם הרב הנשאל מחמיר מכח הספק, מסתבר שאין עליו חובה להורות כדבריו ויכול להפנות את השואל לרב אחר שיש לו הכרעה ברורה בענין, שיש מקום לומר שהמצוה להורות הינה בדבר ברור, ולא מכח הספק⁹⁴.

כג. שו"ת משנה הלכות חלק ט"ז סימן ס"ד:

בדבר השאלה באשה שבאה להרב לשאול והשיב לה איני יכול להתיר לך אבל לכו להרב פלוני והוא יתיר לך, האם יש להבין שהרמז שראוי להחמיר לגמרי או אדרבה הרמז שצריך להקל וצריכה לנצל זאת.

באמת כי יש הרבה דברים שהרב המורה הוראה יש לו קבלה מרבו להחמיר. ויש מורה הוראה אחר שיש לו קבלה להקל ולהתיר.

שהוא יודע שהוא פיקח ממנו ויוכל לברר את הדין הרי הוא נוהג כהלכה. אבל אם הוא סובר שהדין האחר אינו חד דיו כדי לשים לב לרמאות ולכן יהיה "ליבו שלם בדבר", מסתבר שאסור לו להפנות לאותו דיין. ועיין שו"ת אג"מ או"ח חלק ב' סימן כ' (ועיין בספק שבהערה 98).

⁹⁴ עיין הערה 5 בשם המעשה איש. ויש לעיין האם במקרה בו החכם סובר להיתרא מכח סברתו, אבל חושש שמא תימצא פירכה לסברתו ולכן אינו רוצה להורות לאחרים, שמא בשעה בה יחזור בו מסברתו השואל כבר לא יהיה במקומו ולא יוכל להודיעו או שהשואל לא יהיה מוכן לשמוע ממנו שחזר בו, האם במקרה זה מותר לחכם שלא להורות או שהמצוה להורות גוברת, וצ"ע.

והרב המחמיר חושב שהצדק עם השני ועכ"פ שיש
 לסמוך עליו, אלא שהוא לא רוצה לפסוק מפני
 קבלתו שקיבל או כבודו של רבו שקיבל הימנו
 להחמיר⁹⁵. ולכן הוא מראה מקום להזוג שיש רב
 אחר והוא יתיר ומותר ללכת אליו.

או שרואה הרב המחמיר שהמקום דחוק והוא לא
 רוצה להקל כנ"ל ויודע שיש שיטות להקל וכדעת
 הרב השני. וכל ערום יעשה בדעת. ואין בזה משום
 זילותא כל שלא כיון לבזות את הרב השני ואדרבה
 הוא מחשיב אותו וק"ל.

מדברי המשנה הלכות עולה, שקיימים מקרים בהם מותר לרב
 להפנות לשואל אחר למרות שעליו מוטלת המצוה להורות⁹⁶.
 ומדובר במקרים בהם הוא חושב שהרב המקל צודק או ש"יש
 לסמוך עליו". ונראה, שפירוש הדבר הוא שהרב מבין שיכולה
 להיות מסקנה שונה ממסקנתו או מקבלתו מרביתו, ולכן הוא
 מפנה לרב אחר.

אבל אם הרב הראשון סובר מעצמו לאיסורא⁹⁷, אבל יודע שיש
 פוסק אחר שמתיר והוא פוסק ש"יש לסמוך עליו", לא ביאר

⁹⁵ ויל"ע מה הוא התוקף של 'קבלה' זו (ועיינאות טז לגבי קבלתו של רבב"ח מר' יוחנן).
 ואם תהיה מציאות בה אין אפשרות להפנות את השואל לרב אחר (כגון שאלה
 שהתעוררה בשבת בעיר שאין בה רב נוסף), האם במקרה זה מוטל עליו להורות שלא כפי
 שקיבל מרביתו, וצ"ע.
⁹⁶ כדברי האג"מ לעיל. אמנם המשנה הלכות כלל לא דן מצד "המצוה להורות".
⁹⁷ ולא מכח קבלת רבותיו.

המשנה הלכות האם מותר לרב להפנות את השואל לפוסק אחר,

וצ"ע מה היא שיטתו במקרה זה.⁹⁸

בדיני ממונות – ללכת לבית דין שיפוסק לטובתו

כד. לעיל נסב הדיון לגבי שמיעת וקבלת פסק הלכה (או קבלת עצה) בדבר הנוגע לאדם עצמו. אמנם יש לדון שאף אם ננקוט שמותר לאדם לחפש לעצמו "קולות" ופוסק שיפוסק כפי שהוא רוצה, ואף לחבירו מותר לתת לו עצה עבור כך (אות כ'), האם כך הדין גם בדיני ממונות שאחד מבעלי הדין רוצה ללכת לבית דין שיפוסק לטובתו, האם מותר לו לעשות כך.⁹⁹ והאם מותר

⁹⁸ ואף שהתיר "בשעת הדחק" להפנות לרב אחר, כתב שמדובר במקרה "כנ"ל" והיינו שהוא עצמו סובר שיש אפשרות להתיר ורק מכח רבו הינו אוסר. אבל לא ביאר מה הדין כאשר הוא עצמו נוקט לאיסורא.

בשו"ת באר משה חלק ח' סימן צ"א דן על מקרה בו הדין הוא להיתירא, אבל הוא עצמו מורה לאיסור כיון שעל פי נסיונו בהוראה, אם יורה כפי ההיתר אנשים יבואו לידי מכשול ולכן: "...אסרתי בפירוש ואמרתי אני אינני מתיר בשום אופן ואם השואל שאל אם הדין כן מפורש, אני משיב להם האמת שאדרבה הדין מפורש דשרי.. רק בזמנינו אני פוסק לאסור... ואינני מתיר. ואם השואל שואל ממני אם הרשות בידו לשאול רב אחר משיב לו שבדאי יכול לשאול רב אחר". ויש לעיין האם רב אחר יתיר כיון שאינו חושש לאותו מכשול שהוא חושש כיון שאינו יודע מאותו מכשול או שמתיר למרות שידוע מהמכשול שיכול להיגרם, וצ"ע (ועיין הערה 93).

ולגבי הרשות לשאול רב נוסף אחר פסיקת הרב הראשון, לכאורה תלוי בטעמים של דין "חכם שאסר" (לעיל הערה 5) שאם הטעם הוא משום שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא "לכאורה כבר חלה עליו הוראת הרב הראשון, וכיצד תועיל רשותו של הרב לשאול רב אחר. ושמה ההיתר הוא רק במקרה זה שמדובר בהנהגה של הרב הפוסק מחמת חשש תקלה וכדו' ולא בהלכה פסוקה, וצ"ע.

⁹⁹ כגון שני בתי דינים, והאחד מחייב בגרמות יותר מחבירו (ועיין אות לב) או שני בתי דינים שכל אחד מהם מחשב את ערך ה'זקוקים' שבכתובה על פי שיטה אחרת, או שני בתי דינים שחלוקים האם כאשר אחד הצדדים הוא זה שנתן את הדירה לבני הזוג והרישום נעשה על שם שניהם הדבר מלמד על כך שחצי מהדירה ניתנה מתנה לבן הזוג השני או לא (עיין פד"ר י"ז עמ' 321), או שני בתי דינים שחלוקים לגבי קבלת חוק מדינה כמנהגה, וכל כיוצ"ב.

לחבירו ליעץ לו לפנות לבית דין שידוע שנוקט כשיטה מסוימת
 שמועילה לאותו בעל דין, ובעל הדין השני יפסיד¹⁰⁰.

כה. בדיני ממונות קיים כלל האומר "קים לי", שפירושו שכאשר
 קיימת מחלוקת לא מוכרעת בין הפוסקים¹⁰¹, יכול אחד
 מהצדדים לומר שהוא נוקט כשיטת אחד הפוסקים¹⁰² שפסק
 לטובתו ובית דין לא יוכלו להוציא ממנו ממון¹⁰³ כיון
 שבממונות קיים כלל "המוציא מחבירו עליו הראיה" וכל עוד
 לא הוכח ששיטת הפוסק היחיד איננה נכונה, אי אפשר להוציא
 ממנו ממון¹⁰⁴.

והעיר הגר"ז גולדברג שליט"א: "נראה לענ"ד שתלוי אם נאמר בזה ספק ממון לקולא,
 עיין מה שכתבתי בהערה 74. אכן עדיין יש להסתפק במקום שהשני מוחזק, אלא שיש
 אופן שבית דין פלוני מחייב וכאן מספק פטור. ויש לעיין במי שידוע שפלוני חייב לו רק
 לפי ההוכחות שבדיוק רק בית דין פלוני יחייבו לנתבע, בזה נראה שמותר לו לבחור ב"ד
 פלוני".

¹⁰⁰ כאשר יש ויכוח בין בעלי הדין לאיזה בית דין ללכת ישנם כללים כיצד לנהוג. כגון,
 אם היו בשתי ערים נפרדות, התובע הולך אחר הנתבע (רמ"א חו"מ סימן י"ד סעיף א').
 אבל אבא התובע את בנו, על הבן ללכת למקומו שם האב (רמ"א, שם). ואם יש שני בתי
 דינים בעיר אחת, כתב השו"ע בחו"מ סימן י"ד סעיף ג' שיש אומרים ש"יכול אחד
 מבעלי הדינים לומר, לא אדון בפני זה אלא בפני זה ואע"פ שהוא קטן ממנו כיון
 ששניהם בעיר אחת", ואכמ"ל.

¹⁰¹ ואם הדיין עצמו יודע להכריע בין החולקים, כתב בקונטרס הספיקות כלל ו' סימן ו'
 שבכוחו להכריע (ואי אפשר לומר "קים לי"), ובכך השיב על אחת מקושיותיו של
 התומים בקיצור תקפו כהן סימן כג-קכד, ע"ש.

¹⁰² יש הסוברים שכדי לומר "קים לי" יש צורך ששני פוסקים יסברו כך ולא די בפוסק
 אחד, עיין בקונטרס הספיקות כלל ו' סימן ו' ובחוברת דרכי הפסק (אות טז), בסיוע שהציע
 הגר"ז גולדברג שליט"א לשיטה זו מדין שני רופאים - באו"ח סימן תרי"ח סעיף ד'
 (ועיין שו"ת דעת כהן יו"ד סימן ק"מ).

¹⁰³ עיין פד"ר ט' עמ' 226 ואילך האם גם לאחר פסק בית דין יוכל בעל הדין לומר ש"קים
 לי" כשיטת פוסק שאיננו כפי הפסק שפסקו הדיינים.

¹⁰⁴ יסוד דין קים לי מבואר בדברי הראשונים. עיין ב"ח חו"מ סימן כ"ה בשם הרא"ש:
 "אלמא כל ספיקא דינא אין מוציאין מיד המוחזק". ובמהות טענה דן בקונטרס
 הספיקות בכלל ה', האם מועילה מכח "עביד איניש דינא לנפשיה" (הוא דין לעצמו) או
 שיש לו טענת ברי וע"ש בנפ"מ.

יש מי שסובר שטענת "קים לי" צריכה להיאמר במפורש על ידי בעל הדין והדיינים לא יאמרו אותה עבורו אם הוא לא אמרה בעצמו. ולא רק זאת, אלא שבעל הדין צריך להיות גדול בתורה, שכאשר הוא אומר "קים לי" כשיטת פוסק פלוני, יש משמעות לדבריו שהרי הוא בקי בהלכה¹⁰⁵. ויש הסוברים שכל אדם יכול לומר "קים לי" ואפילו אם הוא לא אומר זאת במפורש, אם הדיינים יודעים שיש שיטה בפוסקים שפוטרת אותו מלשלם, הם יפסקו לטובתו כיון שיש לו את הזכות של "קים לי", אף שלא אמר דבר¹⁰⁶.

אם ננקוט שטענת קים לי יכולה להיאמר על ידי כל אדם (וכך נראה מדברי פוסקים רבים שלא הזכירו את התנאי שעל בעל הדין להיות תלמיד חכם בעצמו), ודאי שבעל דין יכול לפנות לבית דין שפוסק לטובתו¹⁰⁷, ובהליכתו לאותו בית דין הוא נחשב כמי שאומר ש"קים לי" כשיטת בית דין זה¹⁰⁸ וכנ"ל שיש

¹⁰⁵ עיין שו"ת יבי"א חלק ד' חו"מ סימן ו' בשם שו"ת שאילת דוד במקור אב ודרכי הוראה דף ה. סוע"א.

¹⁰⁶ עיין באריכות ביבי"א הנ"ל. ובכל הענין עיין בחוברת דרכי הפסק.

¹⁰⁷ אמנם, עיין בספר סדר הדין עמ' מ"ט, שכתב, שלא אמרו שעל התובע ללכת אחר בית הדין של הנתבע, כאשר הדבר ממעט מזכויותיו של התובע, וכגון שבית דין אחד דן על פי הדין והשני מרבה לעשות פשרה וכדו', ועי"ש, וצ"ע. ועיין בהערה הבאה.

¹⁰⁸ ויש לעיין אם אדם הגיע לבית דין בכפיה (כגון, אב שתבע את בנו והבן צריך ללכת למקומו של האב [עיין הערה 100] ואם לא היה מדובר באביו, היה יכול הבן ללכת לבית הדין שבמקומו שפוסקים כמוהו) וידוע שיש בית דין אחר שפוסק אחרת, האם מפסיד בעל הדין שהגיע לאותו בית דין בכפיה את זכות ה"קים לי". וצ"ע. ויש להוסיף, שהספק הוא רק במקרה בו שני בתי הדין חולקים וכל אחד מכריע כשיטתו. אבל אם אין לבית הדין הכרעה ברורה, הוא עצמו צריך להתחשב בבית הדין השני, שהרי יכול בעל הדין לומר ש"קים לי" כבית הדין השני.

לו זכות לומר שהוא נוקט כאחד הפוסקים.¹⁰⁹

נתינת עצה (על ידי אדם שאינו דיין) ללכת לבית דין שפוסק לטובת אחד

מבעלי הדין

כו. על פי האמור שמותר לאדם לבחור לעצמו בית דין שפוסק כשיטה שטובה לו. יש לעיין האם מותר לתת עצה לבעל דין ללכת לבית דין מסויים. כגון שבעל הדין אינו מבין כלל בדיני ממונות ובדרכי ההכרעה של בתי הדין השונים, ומתייעץ עם חבריו לאיזה בית דין לפנות, האם מותר לומר לו שילך לבית הדין שפוסק לטובתו (ועל ידי כך יפסיד בעל הדין השני). ונראה שעל פי הרמב"ם בפרק כ"א מהלכות סנהדרין הלכה י'-יא, שלא הזכיר איסור לאדם (שאינו דיין) להיות מ"עורכי הדינים" ולתת עצות לבעל דין קודם הדיון, הוא הדין בנידון שלפנינו¹¹⁰ שאין

¹⁰⁹ ונראה שהדבר נכון לא רק לגבי נתבע שלגביו יש את המעלה שהוא מוחזק. אלא גם התובע יכול לפנות לבית דין שפוסק לטובתו, כיון שדין "קים לי" מאפשר גם לתובע לתפוס מיד הנתבע ולומר שתפס כיון ש"קים לי" כשיטה שלטובתי, עיין קונטרס הספיקות כלל ה'. אולם הגר"נ גולדברג שליט"א העיר: "בפשטות הכוונה ב"קים לי", היינו שאין מוציאים ממון על פי רוב דעות שאין הולכין בממון אחר רוב להוציא ממוחזק, וא"כ כשיש מחלוקת בבתי דינים, מי שלא יודע פטור. אבל כל זה להחזיק ולא להוציא".
¹¹⁰ לגבי מתן עצות קודם הדין יש אריכות דברים, ואכמ"ל. ומצאנו שר' יוחנן נתן עצות (כתובות נב.; נד.) ונתחרט עליהם. ואף רב נחמן התחרט על עצתו (כתובות פה: - פו.), ועיין גם בדברי הירושלמי ב"ב פרק ט' הלכה ד'), ועיין בפירושו של רבינו יונה לאבות פרק א' משנה ח'. והתפארת ישראל (אבות, שם, יכין אות ל"ג) כתב שהימנעות ממתן עצות קודם הדיון הינה מידת חסידות. והתו"ט כתב שזו מידת חסידות רק לאדם חשוב, אבל לשאר אנשים אפילו מידת חסידות אין בכך. והרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה הזכיר את המשנה: "אל תעש עצמך כעורכי הדינים" וביאר שהיא מוסר לדיינים וכך פירש גם בפירושו למשנה באבות פרק א' משנה ח' וכך פסק גם ביד החזקה (הנוכח בפנים), וכלל לא הזכיר איסור מתן עצות לאדם שאינו דיין (וקצ"ע ממעשיהם וחרטותיהם של ר' יוחנן ורב נחמן). ויש לדון גם מגדרי "רשע ערום" (עיין סוטה דף כא:

איסור בדבר¹¹¹.

האם מותר לדיין בדיני ממונות לומר לבעל דין שילך לדיין אחר

שמחייב/מזכה

כז. לעיל דנו האם מותר לפוסק (בדיני איסור והיתר וכדו') לומר לשואל אותו שלא ישאל אותו אלא ישאל רב אחר (עייין אות כא ואילך). ויש לעיין האם בדיני ממונות יכול הדיין לומר לבעל הדין שלא יבוא אליו (כי הוא יחייבו), ולכן ילך לבית דין אחר שהוא יודע שיזכהו (כי יש לו שיטה אחרת בענין זה). ואף אם בדיני איסור והיתר מותר לעשות כך (עייין אות כא), יש לעיין האם הדבר מותר גם בדיני ממונות, שנמצא שהדיין מפסיד את בעל הדין השני. ומדיני "קים לי" הנ"ל, לא נוכל לפשוט את הספק, כיון שהדיין אינו צד שיכול לומר "קים לי".

כח. לא כל בית דין מוסמך לדון דיני קנסות¹¹². ולכן מסתבר שאם הגיע דין בדיני קנסות לבית דין שאינו מוסמך לדון בו, מותר לדייני אותו בית דין לומר לבעל הדין שילך לבית אחר אחר

ומדין האיסור לגלות ליחיד דינו (עייין ירושלמי ב"ב פ"ט הלכה ד'), ועיין גם שו"ת הרשב"ש סימן ק"ל. ואכמ"ל.

¹¹¹ אולם מפירושו של רש"י בכתובות נד: ובכתובות דף פה: - פו. (ובשטמ"ק משמו בכתובות נד:): נראה שקיים איסור לתת עצות לבעל דין, ומסתבר שהוא הדין בנידון שלפנינו. והעיר הגר"נ גולדברג שליט"א: "קרוב מותר לתת עצה לקרובו, מבשרך לא תתעלם (כתובות נב:; פו. ועי"ש לגבי אדם חשוב). ויש לומר שגם טוען רבני שמקבל שכר ג"כ מותר שלא גרע מקרוב".

¹¹² עייין שו"ע חו"מ סימן א'.

שמוסמך לדון דיני קנסות¹¹³, למרות שהנתבע שיתחייב לשלם
באותו בית דין יפסיד מעצה זו¹¹⁴.

וכך נראה מסוגיית הגמ' בסנהדרין דף לא: בתביעה בדיני קנסות
שהיתה בבבל. ורב אשי ביאר את תשובתם של דייני ארץ ישראל
(בטבריה) למר עוקבא שהיה (דיין) בבבל:

רב אשי אמר דיני קנסות הוה ובבבל לא דיינו דיני
קנסות (רש"י: הכריחוהו והזיקוהו לבוא כאן לדון
עמו)...

כלומר, אפשר לכפות נתבע לבוא לבית דין שמוסמך לדון דיני
קנסות שיחייב אותו בקנס.

כט. אמנם, יש לעיין מה הדין בדיני ממונות (שאינם קנסות, וכנ"ל
באות כז). ובפשטות, כיון שהדיין סובר שהנתבע פטור, הוא
אינו יכול לומר לתובע ללכת להוציא את הממון בבית דין אחר,
כיון שלשיטתו מדובר בהוצאת ממון שלא כדין. ואף אם הדיין
מבין שיכולה להיות שיטה חולקת על שיטתו, סוף סוף הוא
עצמו סובר שאין להוציא ממון. ואפילו אם מדובר במחלוקת

¹¹³ ויתכן שלא רק מותר, אלא גם מוטלת עליהם חובה זו, שהרי אותו אדם מחוייב קנס.
ולמרות ש'קנס' אינו חיוב ממוני ישיר בין התובע לנתבע, אלא חיוב הנובע מפסק בית
דין, סוף סוף החיוב קיים. ויתכן להציע שבית הדין יאמרו ללכת לבית דין סמוך לא (רק)
בגלל הרווח שיהיה לתובע אלא גם בגלל החיוב שיש להטיל על הנתבע, וצ"ע. ועיין אות
ל'.

¹¹⁴ הערת הגרז"נ גולדברג שליט"א: "נראה שבקנס באמת חייב, רק אין כח בבית דין לא
סמוכים, א"כ בשולח אותו לבית דין סמוכים בודאי עושה כדין. והרי זה כתובעין אותו
בפני קרוב, בודאי על הקרוב לומר שהוא פסול ושילכו לבית דין אחר".

פוסקים, הרי גם במחלוקת פוסקים אי אפשר להוציא ממון מחמת הספק¹¹⁵. אמנם יש לדון בדבר על פי דברי הגמ' בב"ק דף קי"ז :

ההוא דאחוי אמטכסא (רש"י: תכשיט משי) דר' אבא¹¹⁶. יתיב ר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור' יצחק נפחא ויתיב ר' אילעא¹¹⁷ גביהו, סבור לחיוביה¹¹⁸ מהא דתנן דן את הדין זיכה את החייב וחייב את הזכאי טימא את הטהור וטיהר את הטמא מה שעשה עשוי וישלם מביתו¹¹⁹. א"ל ר' אילעא הכי אמר רב והוא שנשא ונתן ביד¹²⁰.

¹¹⁵ ועיין לעיל עמ' 34 בדברי רש"י, שהוצאת ממון שלא כדין יש בה "גנוד חטא".
¹¹⁶ פירוש, אדם שהראה לגויים שלר' אבא יש תכשיט של משי והם באו ולקחו אותו (וברור הדבר שאם מגלים לגויים על הימצאותו – הם באים ולוקחים). את הגויים אי אפשר להעמיד לדין. ולכן החיוב נופל על ה"מראה", אולם חיובו אינו על מעשה בידים שהרי לא עשה מעשה אלא רק 'הראה' והרי זה 'גרמא' בלבד. ומחלוקת היא האם (ומתי) אפשר לחייב תשלום על גרמא.
¹¹⁷ נראה שר' אילעא לא היה דיין בדיון זה. ולגבי שיטתו של ר' אילעא בגרמי לכאורה נוכיח מהמשך הגמ' שהוא מעמיד (בשמו של רב) את המשנה בבכורות (בדין בדיין שחייב שלא כדין) רק במקרה שנשא ונתן ביד (וכן הוא גם בבכורות כח:) וא"כ מוכח שהוא סובר (בשם רב) שאין לחייב בגרמי. אולם בספר מלא הרועים בערך גרמי אות י"א כתב שיתכן שהוא רק ביאר את המשנה אליבא דרבנן שפוטרים בגרמי אבל אין הכרח שזו היא שיטתו שלו.
¹¹⁸ מלשון הגמ' מוכח שר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור' יצחק נפחא היו דיינים בדיון זה ולפניהם באו הצדדים לדון, ולא מדובר רק בעיון למדני. ועיין הערה 122.
¹¹⁹ פירוש, למרות שהדיין 'רק' גרם לתשלום, ניתן לחייבו על טעותו. והוא הדין במקרה שלפנינו.
¹²⁰ פירוש, הדיין חייב רק אם הוא לקח בידו את החפץ לגביו היתה המחלוקת ונתנו לתובע, אבל אם רק אמר שהנתבע יתן לתובע (וכך עשה הנתבע) אי אפשר לחייבו.

אמרי ליה¹²¹, זיל לגבי דר"ש בן אליקים ורבי אלעזר
בן פדת דדייני דינא דגרמי¹²².

אזל לגבייהו¹²³. חייבי ממתני' יאם מחמת הגזלן
חייב להעמיד לו שדה אחר' ואוקימנא דאחוי
אחווי¹²⁴.

ר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור' יצחק נפחא חשבו לחייב למרות
שלא מדובר בהיזק ישיר אלא בהיזק עקיף של גרמי. והביאו
ראיה מהמשנה שאפשר לחייב בגרמי. אולם הם חזרו בהם
בעקבות דברי ר' אילעא בשם רב, שדחה את ראייתם מהמשנה
ולכן לא היתה להם ראיה שמחייבים בגרמי. וכפי שכתב
בתפארת יעקב בחו"מ סימן כ"ה ס"ק י' אות ה':

¹²¹ אמרו הדיינים לר' אבא.

¹²² לקמן (בפנים) נדון לגבי ההיתר של בית הדין לומר לבעל הדין ללכת לבית דין אחר.
אמנם יש לעיין מה אומר בעל הדין השני (הנתבע) על דברי ר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור'
יצחק נפחא. והרי הוא יכול לטעון שהם באו לדין בפני דיינים אלו, ומדוע ילכו לבית דין
אחר שידוע מראש שיחייב אותו לשלם. ואם ננקוט שר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור'
יצחק נפחא, מעיקרא לא היו דיינים בדין זה ולא קיבלו על עצמם לדון (עיין הערה 118),
הרי שהם יכולים שלא לדון. אולם עדיין יש לעיין האם חובה על הנתבע להסכים ללכת
לבית הדין שמחייב בגרמי במקרה זה, וצ"ע.

¹²³ ובספר מלא הרועים ערך גרמי אות כ"ח כתב: "ר' אבא, יש לדייק דדאין דינא דגרמי
בהך דפרק אלו טריפות דף מ"ג ב' זילו אמרו ליה לבריה דרב יוסף בר חמא דלישלם
תורא למאריה ופרש"י לפי שכבר האכילו לכלבים. וקשה דהא בסנהדרין דף ל"ג מבואר
במעשה דר"ט דפטור אף בהאכילו לכלבים... אך כבר כתב שם התוס' דזה דוקא למאן
דלא דאין דר"ג, אבל למאן דאין דר"ג חייב. א"כ מוכח דר' אבא דאין דר"ג. אך התוס'
בחולין שם דייקו וכתבו בידים האכילו לכלבים. משמע, דרבא גופיה בידים האכילו
לכלבים ובכח"ג חייב אף למאן דלא דאין דינא דגרמי...". ועיין הערה 130.

¹²⁴ פירוש, אם הגוים באו מחמת הגזלן, חייב הגזלן להעמיד שדה אחר לנגזל (ויל"ע
מדוע מעמיד לו שדה אחר ולא מתחייב לשלם דמי שדה כמו שאר תשלומי נזיקין וגזל
שהינם ממון, ועיי' גם לגבי שדה ששטפה נהר שג"כ נאמר כך, וצ"ע).

משמע, דר' אבהו לא דאין דינא דגרמי¹²⁵.

ואע"פ כן הם שלחו את ר' אבא לתבוע את ממונו בבית דין אחר שמחייב ב'דינא דגרמי'.

ל. בפירוש שושנת יעקב (הרב יעקב יששכר שטיינר) על דינא דגרמי לרמב"ן (אות יג) תמה כיצד יכלו ר' אבהו ושאר החכמים לשלוח את ר' אבא לבית דין שנוקט שלא כשיטתם¹²⁶ ותירץ:

ולכן נראה דמיירי שהיה גזלנא עתיקתא ולכן שפיר אמרו ליה זיל לגביה דר"ש וכו' דדיינו דינא דגרמי. ואף שלא הי' ס"ל בזה כמותם, מ"מ בלאו הכי היו רשאין לקונסו, רק דהם בעצמם לא היו רשאין לקונסו משום דלא יהו ממונים... ולכן נתנו לו עצה טובה שילך לגבי ר"ש וכו' דהם היו רשאין לקונסו דהי' גדולים וממונים...

כלומר, ר' אבהו והדיינים שעזמו סברו שמדינא יש לפוטרו, רק יש להטיל עליו קנס. וכיון שאין להם סמכות להטיל קנסות, שלחו את ר' אבא לתבועו בבית דין שמחייב במקרה זה¹²⁷. אמנם, החיוב באותו בית דין של ר"ש בן אליקים ור"א בן פדת הינו מ'דינא דגרמי' ולא מכח הקנס שהם חשבו לחייבו, אולם

¹²⁵ וכ"כ בספר אמרי נעם (הרב ישעיהו דיין ראב"ד ארם צובא, מהד' חדשה) לב"ק דף ה.

¹²⁶ וציין גם לדברי הגמ' במסכת חולין שהובאה לעיל בעמ' 34 ובדברי רש"י שם.

¹²⁷ ולעיל באות כח ביארנו שבית דין שאינו מוסמך לדון דיני קנסות, יכול לשלוח את בעלי הדין לבית דין שדן דיני קנסות.

כיון שהתוצאה תהיה אותה תוצאה, הם שלחו אותו אליהם.

ומדבריו מוכח, שאילו לא זו היתה המציאות ולא היה מדובר בגזלנא עתיקא שיש לקונסו, אסור היה לר' אבהו לשלוח את ר' אבא לדיינים שהם עצמם חולקים עליהם.

אמנם, פירושו של בעל השושנת יעקב בדברי הגמ' יש לעיין בו. שמנין לו שזו היתה כוונתם, והרי בגמ' נאמר שהם רצו לחייבו (מגרמי) מכח המשנה של "דן את הדין..." ולא מדין קנס המוטל על גזלנא עתיקא, וצ"ע.

לא. שטמ"ק כתובות דף פו. (מדברי ר' בצלאל אשכנזי, בעל השטמ"ק¹²⁸):

ודע דבפרק הגזול בתרא אמרינן ההוא דאחוי אמטכסא דר' אבא... משמע דאע"ג דקיימא לן כר' מאיר דמחייב דינא דגרמי מיהו קצת מהאמוראים היו שומטים את ידיהם מלדון כן וקצת אמוראים הוו דייני ליה. ומיהו כולו סבירא להו כר' מאיר והיינו דאמר אמימר מאן דדאין דינא דגרמי כו' ...

נמצינו למדין, דכולהו סבירי להו כרבי מאיר דדינא דגרמי חייב, אלא דאיכא דדאין לה ואיכא מאן דלא דאין לה.

¹²⁸ מהדורת מוסד הרב קוק.

פירוש, דשומטין את ידיהם מלדון כן דלא סמכי
 נפשיהו לאפוקי ממונא אדיבורא בעלמא. ודמא
 לדיני קנסות דאין דנין בבבל, הכי נמי דינא דגרמי
 לאו כולי עלמא דייני אפילו בארץ ישראל¹²⁹.

השטמ"ק לא ביאר מדוע יש אמוראים שסוברים שיש לחייב
 בגרמי ובפועל אינם מחייבים. וכתב שאותם אמוראים אינם
 סומכים על עצמם להוציא ממון מהחייב רק מחמת שדיבר.

יתכן לבאר את דבריו שהם סוברים לחייב בגרמי, אבל לא בכל
 מקרה שבא לפנייהם הם בטוחים שהוא אכן גרמי שאפשר לחייב
 עליו בבית דין. ולכן בפועל לא פסקו לחייב שלא סמכו על
 עצמם שהם מדמים נכון את המקרים, וצ"ע.

אמנם יש לעיין בדבריו בביאור המעשה שבפנינו. שעל פי דבריו
 אף ר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור' יצחק נפחא סברו שיש לחייב
 את המוסר מדינא דגרמי רק לא סמכו על עצמם בכך. אבל בגמ'

¹²⁹ שיטת הריצב"א בתוס' בב"ב דף כב: ד"ה "זאת": "דינא דגרמי הוי מטעם קנס".
 אמנם הרמב"ן בקונטרס דינא דגרמי לרמב"ן דוחה דעה זו: "ואנן דינא דגרמי קאמרינן
 ולא קנסא דגרמי". ונראה שהשטמ"ק נוקט שגרמי הינו דין ולא קנס ואע"פ כן יש
 אמוראים שנמנעים מלדון דינא דגרמי. ודימה זאת לדיני קנסות כדוגמא לדין שלא כולם
 דנים אותו, אבל לא כדי לומר שגרמי הינו קנס, שאילו זו היתה סברתו היה כותבה
 במפורש.

אמנם הגרז"נ גולדברג שליט"א העיר: "עוד יש לומר לפי הש"ך (חו"מ סימן שפ"ו)
 שגרמי הוא קנס חכמים. וא"כ י"ל שבית דין שבכל דור הוא הקונס. וכמו שמצינו ברש"י
 שמותר להלוות ממון יתומים בריבית דרבנן, דוקא בית דין שבכוחם להתיר, וא"כ יש
 לומר שגם קנס חכמים כך הדין. ולכן שלחו לבית דין אחר, שלא החשיבו עצמם לדון
 לחייבו דלא מדין תורה".

מבואר שהם רצו לחייב על סמך הראיה מהמשנה של דן את הדין
 (כלומר, שיש לחייב בגרמי), וראיתם נדחתה על ידי ר' אילעא
 ולכן לא יכלו לחייב (שלא היתה להם ראיה שמחייבים בגרמי),
 ולא מחמת הטעם שלא סמכו על עצמם, וצ"ע.

ומ"מ מדבריו נלמד, שאילו לא היה מדובר במקרה המיוחד של
 גרמי כפי שהוא בגמרא, אין ראיה מהגמ' שמותר לדיין לשלוח
 את בעל הדין לדיין אחר שמחייב במקרה בו הוא עצמו פוטר,
 ולהיפך מסתבר לאיסור שהרי לדעתו של הדיין ההכרעה איננה
 כדעתו של הדיין השני¹³⁰.

¹³⁰ עיין לעיל הערה 123 שיש מקום לומר ששיטתו של ר' אבא עצמו (התובע) לחייב
 בגרמי. ויש לעיין האם כיון שזו היא שיטתו, זו עצמה סיבה לומר לו ללכת לבית דין
 שמחייב בגרמי. ונראה, שכיון שיש גם צד שני שמפסיד, הכרעתו ההלכתית של התובע
 אינה סיבה לומר לו ללכת לבית דין שמחייב בגרמי. אמנם אם הן התובע והן הנתבע הינם
 ת"ח שסוברים שיש לחייב בגרמי, מסתבר שאם באו בפני דיינים שאינם מחייבים בגרמי,
 מותר (או אפילו חובה) לדיינים לומר להם שילכו לבית דין שמחייב בגרמי, או שאפילו
 בית דין זה עצמו יפסוק להם על פי שיטתם לחייב בגרמי (אף שבית הדין בפני עצמו אינו
 מחוייב בכך – ועיין בסיום הערה זו בד"ה "ומכאן").

ולאידך גיסא, אם התובע הינו ת"ח שסובר שאין לחייב בגרמי, יש לעיין האם במקרה בו
 בית דין יפסוק לו שהנתבע חייב לשלם לו מפאת "דינא דגרמי" מותר לו לקבל את כספו,
 שהרי הוא סובר שאין לחייב בגרמי. ובשו"ת זית רענן כרך ב סימן נ' בהערה ו' כתב:
 "נראה לי להוכיח דגם ר' אבא דאין דר"ג, מהא דמבואר בש"ס ב"ק קי"ז: ... ואם נימא
 דר' אבא לא דאין דר"ג בוודאי לא היה מקבל מההיא דאחוי את שויו המטכסא. ואין
 לומר דמה"ט לקח ממנו מושם דמחוייב לצאת ידי שמים, דזה אינו, דבוודאי לא רצה
 ההוא דאחוי לצאת ידי שמים...".

ולגבי גיטין, דנו הפוסקים האם בני זוג אשכנזים שבאו לפני דיינים אשכנזים (או ההיפך)
 הגט יהיה על פי מנהג הכתיבה של הדיינים או של בני הזוג. עיין באריכות בשו"ת יביע
 אומר חלק י', אבהע"ז סימן ל"ד שביאר שיש ללכת אחר מנהגם של בני הזוג.

וכאשר ישנם שני בתי דינים בעיר אחת, כל אחד נוהג כבית דינו (יבמות דף יד.), ואם יש
 בעיר רב אחד ויש שם אנשים מקהילות שונות, לכאורה מדובר רק בבית דין אחד וכיצד
 יפסוק. ובשו"ת עזרת כהן סימן ק"ז אות י"ז דייק מלשון הגמ' ביבמות בדף יד.: "אמר
 ליה רבא והא ב"ש וב"ה כשתי בתי דינים בעיר אחת דמי". כלומר, אליבא דאמת בעיר
 אחת היה רק דין אחד ואע"פ כן אם יש בעיר אנשים השייכים לבית שמאי ואנשים
 השייכים לבית הלל ולכל קבוצה אין בית דין משלה, הרי הם "כשתי בתי דינים" ולכן על
 רב העיר להורות לכל אחד על פי שיטתו וכך גם בעיר שיש בה ספרדים ואשכנזים, הרב

יורה לכל קבוצה על פי מנהגיה ופסקיה, שהרי הספרדים מודים שעל האשכנזים לנהוג כאשכנזים, והאשכנזים מודים שעל הספרדים לנהוג כספרדים וכתב שם בסיום דבריו: "שאם בעיר ההיא שמעלתו שריו בה הספרדים והאשכנזים כל א' יש להם קהילה בפ"ע, בקיבוץ ובהמ"ד מיוחד כראוי לקהילה, לית כאן בית מיחוש, וראוי לפסוק להספרדים ע"פ דרך הוראת הספרדים ולהאשכנזים ע"פ דרכנו מימים ראשונים, וכ"נ מדברי הגאון שער אפרים ס"י ר"ב (י)". ונראה מדבריו שאם אין לכל ציבור קיבוץ ובית מדרש משלו עליהם לנהוג מנהג אחד (ועיין בהסכמתו של הרב שלמה לוי שליט"א לשו"ת טל לברכה חלק א'). וצ"ע מהמציאות המוכרת לנו שבקהילה אחת יש יוצאי מקומות שונים וכל אחד נוהג כמנהג אבותיו. ועיין בהוספות מהגרד"ג גולדברג שליט"א בעמ' 62.

ואם פוסק יורה לשואל אשכנזי לנהוג כספרדים, כתב החוות יאיר סימן קס"ה, שאין זו טעות בשיקול הדעת אלא טעות בדבר משנה (שההוראה בטלה). אמנם בחוט שני, נידה מהד' שניה עמ' ק"א (קונטרס ברין חכם שאסר) כתב: "אדם אשכנזי ששאל לחכם ספרדי והורה לו לאיסור כדעת השו"ע שזה מנהג רבותיו, ולא הקיל לו כדעת הרמ"א שזה מנהג רבותיו, חלה בזה הוראת חכם הראשון, ואין לחכם שני להחירו אא"כ ילך לחכם הראשון ויראה לו שטעה ויחזור בו החכם הראשון מהוראתו, אבל השואל חייב לנהוג כהוראת הראשון עד שיתיר לו החכם הראשון". ולכאורה דבריו שלא כדברי החוות יאיר. אמנם בשער הציון שם ס"ק ע"ג כתב שנחשב כטעות בשיקול הדעת, ואין זו סתירה לדברי החוות יאיר: "וכל זה אינו ענין למש"כ בשו"ת חוות יאיר מובא בפ"ת חו"מ סימן כ"ה ס"ק ב', שהו"ל כטעה בדבר משנה, משום דאיידי שם בארצות שנוהגין כמו השו"ע או הרמ"א, משא"כ במקומותינו הוי כב' בתי דינים בעיר אחת, דאז הוי לכל הפחות טעה בשיקול הדעת".

אמנם בחוט השני שם חידש שאף שמוטל על הרב לענות לשואל על פי מנהגיו של השואל, כל זה בשאלות של הלכה, אבל בדיני ממונות הדין שונה: "בדיני ממונות במקום שפסק הבי"ד קובע, מוטל על הדיין לפסוק כדעת רבותיו שלו [רבותיו של הדיין]. וכגון אם התובע והנתבע הם ספרדים שבאו לפני דיינים אשכנזים, על הדיינים להכריע כדעת רבותיו האשכנזים בזה ולא כדעת הפוסקים הספרדים שנוהגים בזה המתדיינים לפניהם. מפני שבדיני ממונות 'הדיין הוא אשר עושה את הדין', והרי מה שנוגע לדיין עצמו הרי הוא צריך לנהוג כרבותיו ואף שהדין נוגע לאלו שנוהגים כהשו"ע. משא"כ בשאר דיני התורה ההוראה של החכם הוא 'כמראה מקום לפני השואל את מה שהורה השו"ע או הרמ"א ושאר הפוסקים' ולכן מוטל להורות כמנהג השואל בפסקיו".

ודבריו הם חידוש גדול, שלכאורה גם בדיני ממונות החוב קיים גם ללא פסק הדיין ומדוע הדיין נחשב כמו ש"עושה את הדין" (וכך תמה גם הגרד"ג גולדברג שליט"א). ובשער הציון כתב לעיין בדברי החזו"א באבהע"ז סימן כ"ז ס"ק כ"ז, שם כתב החזו"א: "והנה ענין הבית דין בדיני נפשות הוא, דמבלעדי פסק בית דין אינו בר קטלא... וכן בדיני קנסות. אבל בדיני ממונות, אין ענין הבית דין אלא על הכפיה ולירד לנכסיו ואי תפס המלוה מעצמו לא קנה, ואי משתמש בו הוא גזלן, אבל הלוח חייב לשלם כיון שידוע הדין שהוא חייב, בין שידוע מעצמו בין שהודיעו חכם. ואפשר שבדין התלוי בשיקול הדעת אין שום חיוב על הלוח עד שעמד בדין ונתחייב. אבל בדבר משנה נראה שאין פסק הדין מחדש כלום אלא בענין הכפיה... ומיהו יש עוד בדיני ממונות שאינו רשאי ליטול את שלו במקום דליכא פסידא...". ונראה שכוונתו של חוט השני, שבדיני ממונות בהם קיים שיקול דעת, הדיין "עושה את הדין" (אמנם היא גופא חידוש, וכנ"ל). ועשיית הדין תהיה על פי מנהגו של הדיין. ונראה מדבריו הוא שהכח של הדיין לעשות את הדין הינו

לב. עוד ניתן להציע, שלמרות שר' אבהו ושאר הדיינים הסיקו בעקבות דברי ר' אילעא שאין לחייב בדינא דגרמי בבית דין, הם לא חלקו על העובדה שמדובר בהיזק בגרמא. ובגרמא בנזיקין הדין הוא שפטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים¹³¹. וכיון שמוטל על הגורם להיזק חוב בדיני שמים, רק שאין בכח בית דין לחייבו (על פי שיטתם של הדיינים הללו), מותר להם להפנות לדיינים הסוברים שאפשר לחייב גם בדיני אדם, שאליבא קיימת חובת

על פי מה שקיבל מרביתו ולכן אינו יכול "לעשות את הדין" כמנהגי השואל (ועוד יש לעיין מדין "קים לי", ואכמ"ל), וצ"ע ומכאן, שלולי חידושו של בעל חוט שני, אם שני בעלי הדין הם ת"ח סוברים לחייב בגרמי, על בית הדין לדרון להם כשיטתם, אבל על פי דברי בעל חוט שני, אף במקרה זה אסור לבית הדין לדרון כשיטת בעלי הדין.
 (בפד"ר חלק י"ג עמ' 274 דן הגר"ע יוסף שליט"א לגבי תובע שתבע בערכאות שעל פי השו"ע (שהשמיט דין זה) נזקקים לו שוב בדין ישראל ועל פי הרמ"א (חור"מ סימן כ"ו סעיף א') אין נזקקין לו. ולכן אם שני בני הזוג מעדות המזרח, יכולים בית דין לדרון בדין זה, ואף אינם יכולים לומר "קים לי" כרמ"א (שארין לומר "קים לי" נגד מרן, ואף לשיטות שאפשר לומר "קים לי" נגד מרן, בנידון המדובר התובע לא ידע שבתי משפט חילוניים דינם כערכאות ולכן אפשר לדרון). והגאון הרב אליעזר שפירא זצ"ל חלק עליו (עמ' 278) באומרו שדין "קים לי" לא שייך כאן כיון שלא מדובר בטענות בין הצדדים אלא בשאלה האם חובתו של בית הדין לדרון, עיי"ש. ובדברי משפט חלק ג' עמ' רט"ו דן הגר"א שרמן שליט"א במקרה דומה שבו התובע היה אשכנזי והנתבע ספרדי וכתב שם שעל פי דברי הגר"א שפירא: "שאם בית דין מורכב מדיינים יוצאי אשכנז.... עליו לנהוג ע"פ הוראות הרמ"א" אולם כתב עליו הגר"א שרמן: "ונראה לי שאע"פ שהלכה דמי שהלך לערכאות שאין נזקקין לו נאמרה לבית דין, בכל זאת הצדדים גם מהווים גורם בישומה של הלכה זו ע"י בית דין... ע"כ כאשר מדובר בתובע מבני עדות ספרד.... יכול הוא לטעון שמאחר שלפי הבי"ב נשארה מצוה לדרון לבית דין לדרון בתביעות אלו, אל לו לבי"ד לקנוס את התובע מכח הכרעת הרמ"א....". ועיין גם בפסק דין נוסף של הגר"א שרמן שליט"א בדברי משפט ה' בעמ' ק"ז).

ועיין בפסקי בית דין (ירושלים) בכרך ו' עמ' ר"ט ואילך שם דנו הדיינים על אשה אשכנזיה ובעל ספרדי האם הפסק עבורם הינו כשו"ע או כרמ"א ולא העלו את האפשרות שהפסיקה תהיה כמנהגי הדיינים. וכן בכרך כרך ז' עמ' תצ"ז שם ג"כ העלו את השאלה האם לפסוק כמנהגי הבעל או האשה. ובכרך ט' עמ' ל"א בפס"ד של הרב מרדכי אהרן הייזלר שסמך על דברי חוט שני הנ"ל (הופנתי לפסקים אלו ע"י פרופ' אליאב שוחטמן ויישר כוחו).

¹³¹ עיין ב"ק דף נה. ואכמ"ל בסוגים ודרגות של גרמות.

תשלום¹³². אבל במקרה בו הדיינים סוברים שאין צד של תשלום כלל, אסור להם להפנות את השואל לדיין אחר¹³³.

סיכום

לג. העולה מאמור לעיל:

- חכם שטימא אין חבירו יכול לטהר לאחר מכן (אות ב').
- אם נשאלו שני חכמים יחדיו, יש להחמיר בשל תורה ולהקל בדברי סופרים (אות ב'), ולשיטת הריטב"א, כל זה בחתיכה אחרת, אבל בחתיכה עצמה עליהם נשאלו לא חל האיסור ויכול להקל (אות ט).
- על פי דברי רב יוסף, אדם אינו יכול להקל כרצונו ללא שיקול דעת, ויל"ע האם ההקפדה היא רק באיסור תורה (אות ג'-ו').
- לעשות כקולא של שני פוסקים כשאין סתירה בין הקולות, מותר כאשר עושה זאת מכח שיקול הדעת, ויש להסתפק

¹³² ויתכן שיש מקום לדמות לדין תפיסה בגרמא בנוזיקין שנחלקו הפוסקים האם מועילה. הש"ך בחור"מ סימן כ"ח ס"ק ב' כתב בשם היש"ש שאינה מועילה. ועיין חידושי רעק"א על הש"ך שכתב שיש לעיין האם יכול התופס לומר קים לי כדעות הסוברת שתפיסה מועילה. ויש לעיין האם יש חלוקה בין סוגי גרמות שונים. ולעיין בפס"ד של בי"ד לדיני ממונות ב"ם ח"ב (עמ' ס"ג ואילך) בשם הגריש"א שליט"א, שיש לחלק בין פורץ גדר לבין מניעת רווח, ועי"ש.

¹³³ אמנם בספר סדר הדין (הרב אברהם דברמדיקר) פרק ט"ז ס"ק כ"ה כתב: "ונראה שמותר להשיא עצה לבע"ד לבחור ב"ד שמחייבים יותר בחיובים שונים שאחרים פוחתים כגון חיובי פצויים ודמי מזונות ונוזיקין שונים". וכראה לדבריו ציין לגמ' בב"ק קי"ז: (עיין אות כט) ומדבריו מוכח שהוא דן על דיינים שמשיאים עצה ועל פי המבואר בפנים, נראה שאין להביא ראיה מגמ' זו.

האם יכול להקל על פי רצונו ולא מכח שיקול דעת הלכתי (אות ז'-ח').

- לרמב"ן, במחלוקת בין ב"ש לב"ה יכול לעשות כרצונו, אבל אין להסיק מכאן לשאר מחלוקות (אות ט').
- לשאול רב שידוע כמקל, כאשר השואל אינו יודע מה דעתו במקרה הנוכחי, מותר אם מדובר במומחה לדבר ועוד שכחא דהיתרא עדיף (אות י'-יב).
- במקום בו יש מחלוקת פוסקים, ושאל את המקל, יכול לנהוג כשיטתו, לגבי החתיכה עליה שאל, על פי "כח ההוראה" של החכם, אבל לא בחתיכה אחרת (אות יד ואילך), ואילו לדברות משה נראה שאף בחתיכה אחרת מותר (אות טז).
- במקרה בו עוד קודם ששאל ידע שקיימת מחלוקת בין הפוסקים (באיסור תורה), כתב הגר"נ גולדברג שליט"א שמסתבר שאסור לו לשאול את הרב המקל (אות יד) אולם מדברי הדברות משה נראה שאם אינו יודע להכריע בעצמו מותר לו לשאול ולסמוך על כח ההוראה של החכם (אות טז).
- בכל מקרה בו מותר לשאול את החכם המקל מותר גם לתת עצה לשאול את המקל (אות כ').
- שאלה שהגיעה לרב, מצוה עליו להורות בה (אות כב).
- במקרה בו החכם מחמיר מכח קבלת רבו ויודע שיש לסמוך על רב מקל יכול להפנות את השואל לרב אחר (אות כג) ויש לעיין האם מותר לרב לומר לשואל לשאול רב אחר כדי לא

להכביד על השואל (אות כא).

- בדיני ממונות, יכול בעל דין ללכת לבית דין שפוסק לטובתו, מדין "קים לי" (אות כה) ונראה שאף אחר יכול לתת לו עצה על כך (אות כו).
- בית דין יכול לומר לבעל דין שילך לבית דין בו דנים דיני קנסות אם הוא אינו מוסמך לדון בהם (אות כח).
- בית דין שסובר שבעל הדין אינו צודק, מסתבר שאין לו היתר להפנות את בעל הדין לבית דין אחר שנוקט כשיטה אחר המצדיקה את טענותיו (אות כט ואילך ועיין שם בחילוקים השונים).

הוספות מדברי הגרז"נ גולדברג שליט"א¹³⁴

לעיל הוזכר שיש אפשרות לומר שבמקרים מסויימים של ספקות מותר לאדם לעשותו כפי רצונו (אות ד, ז, ח') אף אם אינו בקי בעומק ההלכה. וגם במקרה בו יש מחלוקת פוסקים, יתכן ומותר לו מעיקרא ללכת ולשאול את הרב המקל (אות יד).

הגרז"נ גולדברג שליט"א העיר על כך:

... קשה להבין שיהיה היתר להכריע לקולא¹³⁵ ... איך נקל באיסור תורה הרי ספיקו לחומרא.

ועל דברי הריטב"א באות טו שמהם משמע שאם שני החכמים נשאלו כאחד לא חלה הוראת האיסור ויכול השואל לנהוג כשיטת המתיר אף אם מדובר במחלוקת דאורייתא העיר הגרז"נ גולדברג שליט"א:

נראה שמסביר בזה איך עשו ב"ש וב"ה לקולא¹³⁶ ... קשה להבין למה מותר, והרי ספיקא דאורייתא לחומרא ... דברי הריטב"א אינם מובנים בסברא.

ולגבי האפשרות לנהוג פעם כשיטה זו ופעם כשיטה אחרת (עיין אות ז') כתב הגרז"נ גולדברג שליט"א:

¹³⁴ על פי הערות שהעיר בכתב על האמור בפנים.

¹³⁵ על פי רצונו ללא ביסוס הלכתי.

¹³⁶ פירוש, תלמידי בית שמאי ובית הלל נהגו לקולא על פי רבותיהם.

ויתכן, שנוהג פעם כקולי ב"ש ופעם כקולי ב"ה, היינו בת"ח שיודע להכריע ומותר לו להכריע פעם כקולי ב"ש ופעם כקולי ב"ה. ועיין לשון הרמב"ם בפרק א' מממרים הלכה ה': 'שני חכמים או שני בתי דינים שנחלקו שלא בזמן הסנהדרין או עד שלא היה הדבר ברור להן, בין בזמן אחד בין בזה אחר זה, אחד מטהר ואחד מטמא אחד אוסר ואחד מתיר אם אינך יודע להיכן הדין נוטה, בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המקל'. ומה שאסור לעשות כחומרא דב"ש וחומרא כב"ה אם סותרים, יש לפרש שמדובר בת"ח שיש בידו לברר הדין, רק אינו רוצה לטרוח ומחמיר בשניהם – זה אסור.

...במחלוקת ב"ש וב"ה מצינו בגמ' ביבמות (דף יד.) שאין בזה לא תתגודדו, שכל שיש שני בתי דינים, אחד דן כב"ש ואחד כב"ה אין לא תתגודדו. וטעם הדבר נראה שב"ש וב"ה שיש להם שני בתי דינים נידונים כשני ערים שאין לא תתגודדו בשתי ערים. והטעם שזה לא מביא מחלוקת. ומעתה מי שנוהג בכל כב"ש הרי זה כמי שהולך לעיר שחייב לנהוג בכל כאנשי העיר. ומצינו שבמקומו של ר' אליעזר נהגו כמותו והתירו לחלל שבת עבור מכשירי מילה (שבת קל.). שכך הדין לעשות כרבו.

אבל לפי זה הדין רק ב"ש וב"ה שהיה להם שני בתים. אבל במחלוקת של שני חכמים בעיר אחת בזה הדין שבשל תורה הילך אחר המחמיר ובשל סופרים אחר המקל.

אכן בחידושי הרמב"ן חולין מג: ד"ה "הא דתניא" מחלק בין מחלוקת של שני חכמים למחלוקת של ב"ש וב"ה¹³⁷ [ויתכן לדחוק בדבריו שחילוקו הוא ג"כ שב"ש וב"ה כשתי קהילות, וצ"ע].

ועיין בסוכה כח. שב"ה הוכיחו שסוכה שראשה ורובו בתוך הסוכה ושולחנו בתוך הבית כשרה, מזה שזקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את ר' יוחנן בן החורנית ומצאו אותו יושב בסוכה [שראשו ורובו בתוך הבית] ושולחנו בתוך הבית ולא אמרו לו דבר. ויש לעיין הרי בכל דבר ב"ה עשו כדבריהם ולא מצינו שב"ש אמרו להם דבר ?

ויש לישב שר' יוחנן בן החורנית היה מתלמידי ב"ש כמפורש ביבמות טו: שאע"פ שהיה תלמיד שמאי כל מעשיו עשה כב"ה. ולפי"ז מובן שכיון שהיה תלמיד שמאי, היה צריך לנהוג כב"ש שהוא כאילו נמצא בעיר שנוהגין כב"ש והיה אסור לו לעשות כב"ה, ומזה הוכיחו ב"ה שגם ב"ש סוברים שהסוכה כשרה מזה שלא אמרו לו דבר [ויתכן לפי האמת, מכיון שבכל מעשיו עשה כב"ה נחשב ששייך לב"ה אף שלמד אצל שמאי ויתכן שהם לא ידעו שהוא נוהג בכל דרכיו כב"ה].

ועיין במ"ב בסימן תס"ח בביאור הלכה סעיף ד' ד"ה "וחומרי המקום"¹³⁸, שבעיר שיש שם שתי קהילות אבל דוקא שיש לכל קהילה כל צרכי ציבור דהיינו בית כנסת ומתפללים כל יום בציבור ויש להם מורה צדק ומקוה וכו'.¹³⁹

¹³⁷ עיין לעיל אות ט', שם הובאו דברי הרמב"ן. ופירוש הרברים הוא, שמדברי הרמב"ן נראה שיש חילוק מהותי בין מחלוקתם של ב"ש וב"ה למחלוקתם של שאר החכמים שבעולם. חילוק זה אינו נובע מכך שמדובר ב"שני בתים" או לא אלא מחמת היות "מחלוקת ב"ש וב"ה גדולה וכל חכמי ישראל נכנסין תחתיה" (כנ"ל אות ט').

¹³⁸ לשון הביאור הלכה שם: "... שמצוי בקהלות הגדולות שנמצאים בהם כמה קהלות שכל אחת מתנהגת כפי מנהג אבותיה מדור דור. וכן מתבאר בס' פרי"ח ומבואר שם דקהלה שיש בה מנין מיקרי קהלה והבאים לשם נטפלים. ופשוט דכוונתו שיש לה עכ"פ כל צרכי צבור כנהוג דהיינו ביהכ"נ ומתפללים בה בכל יום בצבור ויש להם מו"ץ ומקוה

ולפי זה יש להבין מה שמצינו שבעיר דווינסק היו שני רבנים, האור שמח למתנגדים והרוגוצ'ובי לחסידים. וכי אחד מהם לא ידע לפסוק גם לחסידים וגם למתנגדים !! אלא שאם יש רק אחד, אין כאן שתי קהילות ושוב אסור לנהוג קצת כמנהג חסידים וקצת כמנהג אשכנזים. וכן גם בירושלים בזמן ר' שמואל סלנט היו שני בתי דינים אחד של חסידים ואחד של פרושים.¹⁴⁰

וכדומה כנהוג בכל קהילות ישראל דאל"ה גם היא בעצמה נטפלת לעירות הסמוכות לה כנהוג".

¹³⁹ וכל קהילה נחשבת לעיר בפני עצמה וכפי שכתב בשו"ת הרא"ם סימן י"ג (וציין לו הפר"ח באו"ח סימן תצ"ו, מנהגי איסור, אות י"ט): "אך מפני שנחלקו כל הקהלות של עיר קושטאדינה לחבורות חבורות וכל אחת נדונה בפני עצמה בין במנהגיה בין בתקנותיה בין במתי מצוה וכיוצא בה הרי היא נחשבת לכל אותם המתפללים שם כעיר בפני עצמה". ומכאן שמי שבא לגור בעיר זו שיש בה שתי קהילות, יש לעיין כיצד יבחר לאיזו קהילה יצטרף. ומסתבר שכשם שמותר לאדם לבחור באיזו עיר לגור, ונמצא שנגרר אחר מנהג העיר, כך מותר לו לבחור בעיר שיש בה שני בתי דינים, לבחור באיזה חלק של העיר הוא יגור, והיינו האם יצטרף לבית דין פלוני או לבית דין אחד. ולפי"ז אם קהילה אחת ידועה כמקילה ואחת כמחמירה בפשטות מותר לו לבחור להצטרף למי שירצה. והגר"ז גולדברג שליט"א הוסיף וביאר, שדברי הגמ' בעירובין דף ז. שהרוצה לעשות כב"ש עושה והרוצה לעשות כה"ב עושה, פירושם על פי האמור בפנים הוא, שהוא יבחר לאיזה קהילה (שיש לה בית כנסת ומקוה וכו') להצטרף.

¹⁴⁰ בשו"ת שו"ת עזרת כהן סימן ק"ג אות י"ז כתב: "וכיון שהם קהילות נפרדות אין בזה משום לא תתגודדו וכ"ה בירושלים עה"ק תובכ"א, ובאמשטרדם שהי' הגאון ר' שאול רב האשכנזים, והגאון ר' שלמה שלם רב הספרדים, ובודאי כ"א הורה כמנהגו". אמנם הוא כתב שגם רב אחד בעיר יכול לפסוק לכל קהל כפי מנהגיו. ועיין בהערה 130.